

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK37
Yvonne Maria Werner
Martin Dackling
3 juni 2020 kl.13.15 Zoom

Slakten följa släktens gång?

Överlåtelser, familjestrategier och jordnaturer
i Lilla Beddinge och Lilla Jordberga 1815-1915



Erica Allison

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Bakgrund	4
1.2 Tidigare forskning	7
1.3 Syfte och frågeställningar	13
1.4 Analytiskt ramverk	14
1.5 Material och metod	16
2 Två byar - en komparativ analys	21
2.1 Byarna och överlåtelser	21
2.1.1 Lilla Beddinge by	22
2.1.2 Lilla Jordberga by	24
2.2 Överlåtelser, familjestrategi och jordnaturer	26
3 Sammanfattning och slutsatser	37
Bilagor	39
Bilaga 1	39
Bilaga 2	41
Bild- och tabellförteckning	42
Käll- och litteraturförteckning	43
Otryckta källor	43
Litteratur	44
Internetkällor	45

1 Inledning¹

Bland bönderna på Söderslätt fanns det två ömma punkter. Hårda tak och ägandeskap. På 1980-talet kunde brölloppsskålarna skämtsamt innehålla frasen ”Han lyckades i alla fall få tag i en fjälla med hårda tak!”, det vill säga en dotter från en gård med plåttak hellre än halmtak. ”Hårda tak” blev under 1900-talet ett tecken på välstånd och modernitet.

När vi var på väg hem ifrån släktkalasen när jag var liten brukade min mamma försöka förklara motsättningar inom släkten med att ”Farbror Gustav har aldrig riktigt kommit över att Farbror Inge ägde sin mark”. Då betydde den förklaringen inte särskilt mycket, men idag kan jag fascineras över att sådana mentaliteter hade så avgörande betydelse för de. Gustav och hans syster Gunnel var kusiner till min morfar. Gustav och hans fru Kerstin arrenderade sin gård och mark medan Gunnel och hennes man Inge ägde sin, ett faktum som alltid skavde svågarna emellan (även om man aldrig pratade om det). Alla fyra föddes på 1930-talet, 15-20 år efter perioden som den här undersökningen fokuserar på. Deras gårdar låg i samma trakter som de som ingår i den här undersökningen.

Det är intressant att fundera över hur stor roll de här skillnaderna mellan bönderna spelade för 100 eller 200 år sedan. De medfödda inställningarna kring ägande och arrende följde med min morfars kusiner in till 2000-talet, långt efter att svågarna gått i pension från sina lantbruk och århundraden efter att de uppstod. De agerar som ett fönster in i det förflutna och presenterar en sida av saken som materialen och de skriftliga kvarlevorna inte alltid klarar av att förmedla. Hur såg skillnaderna ut mellan de som ägde och de som arrenderade? Vilka möjligheter hade de att påverka sin egen och sin familjs framtid på gården? Stannade gårdarna kvar inom samma släkter? Och vilken roll spelade godset, traktens största jordägare, som arrenderade ut många av de hemman som bönderna satt på när de inte ägde själva?

Undersökningens syfte och frågeställningar kommer närmare att fastställas efter att en bakgrundsteckning gjorts och forskningsläget presenterats.

¹ Jag vill tacka min handledare Martin Dackling, personalen på Arkivcentrum Syd, Louise Bannersten, Felicia Axelin och mina föräldrar som alla på olika sätt bidragit till att färdigställa den här undersökningen. Bilden på titelsidan föreställer Lilla Beddinge nr 19 Grönahill, idag bebodd av undertecknad.

1.1 Bakgrund

Allmänna förutsättningar

Tiden mellan 1815 och 1915 var en period av förändring och tillväxt för Sverige i allmänhet och bondeståndet i synnerhet. 1800-1870 växte Sveriges befolkning med 77 procent till 4,2 miljoner varav 90 procent levde på landsbygden.² Den process som satts igång med storskiftena på mitten av 1700-talet tog ordentlig fart på 1800-talet och 1803-1815 enskiftades de flesta slättbygder i Skåne.³ Enskiftet innebar en effektivisering och individualisering av jordbruket som inte existerat tidigare. Varje gård kunde plötsligt bestämma över och bruka sina egna samlade arealer självständigt, till skillnad från de traditionella byalagen som samordnade driften av småtegar.

Andra lagändringar förändrade också förutsättningarna för bondeståndet, bland annat 1789 års Förenings- och säkerhetsakt. Detta tillägg till Regeringsformen gjord av Gustav III innebar att kronbönder fick en starkare ställning genom stadgad åborätt och även rätt att friköpa jord i större utsträckning än tidigare.⁴ Lagen innebar också ett slut på adelns monopol på frälsejord, vem som helst kunde nu köpa även sådan jord.⁵ 1845 infördes lika arvsrätt i Sverige, vilket innebar att döttrar nu ärvde lika mycket som söner – tidigare hade döttrar endast rätt till en tredjedel av den fasta egendomen. Sönernas förtur till fast egendom kvarstod dock till 1890.

1870-talet brukar allmänt räknas som en brytpunkt inom svensk historia. Befolkningen fortsatte att växa men bönderna blev färre.⁶ Viktiga industrier så som timmer och järn började ta fart på allvar med konsekvensen att allt fler vände sig till städerna och avlönat arbete. 1865 hade ståndsriksdagen avskaffats och i tvåkammarriksdagens andra kammare dominerade därefter länge bönderna, men deras relevans i svensk ekonomi fortsatte att minska efterhand att andra näringar växte.⁷ Jordbruket tvingades till stora omställningar på grund av förändrade marknadsförutsättningar. Internationellt på grund av konkurrens från andra länder men också inhemskt när nya levnadsvanor påverkade efterfrågan.⁸ Sverige fortsatte dock i hög grad att

² Carl-Johan Gadd, *Det svenska jordbrukets historia. 3. Den agrara revolutionen:1700-1870*, 2000, s.187-189.

³ Gadd 2000, s.289-290.

⁴ Gadd 2000, s.198.

⁵ *Nationalencyklopedin*, förenings- och säkerhetsakten. <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/f%C3%B6renings-och-s%C3%A4kerhetsakten> (hämtad 2021-05-01)

⁶ Mats Morell, *Det svenska jordbrukets historia. 4. Jordbruket i industrisamhället: 1870-1945*, 2001, s.14.

⁷ Morell 2001, s.12.

⁸ Morell 2001, s.96-101.

vara ett land av mindre familjejordbruk. Först efter år 1900 började antalet enskilda jordbruk att sjunka i södra Skåne och inte förrän mellankrigstiden tog denna trend fart i landet som helhet.⁹

Lilla Beddinge, Lilla Jordberga och Jordberga säteri

Lilla Beddinge och Lilla Jordberga är två byar som ligger i Trelleborgs kommun i Skåne.

Lilla Beddinge bestod 1815-1915 av ca 50 hus och hemman samt ett fiskeläge nere vid havet.

Bebyggelsen kunde variera, men inkluderade skola, fattighus, kvarn, mejeri och kyrka. Lilla Beddinge enskiftades 1805-1807 och alla hemman i byn uppgick tillsammans 1815 i drygt 14 mantal.¹⁰

Lilla Jordberga bestod under perioden av ca 17 hus och hemman, däribland skola och järnvägsstation.

1890-1891 uppfördes Jordberga sockerbruk som var i bruk till år 2000. En del fastigheter i byn

började efter uppförandet att användas som bostäder åt anställda vid bruket. Lilla Jordbergas hemman

utgjorde gemensamt 2,75 mantal 1815 och byn var färdigskiftad 1818.¹¹

Jordberga säteri är bygdens gods, dess historia går tillbaka till 1300-talet och på 1800-talet ägdes godset av släkterna von Nolcken och Stjernswärd.¹² Genom tiderna har godset haft varierande marktillgångar, men ofta ägt hela eller delar av byarna omkring så som Källstorp, Lilla och Stora Jordberga samt Lilla och Stora Beddinge, utöver den mark godset självt disponerat.

1815-1915 hade godset inga större egendomar kvar i Lilla Beddinge. Förutom tre gatehus och delar av fiskeläget var de flesta tillgångarna redan sålda innan undersökningsperiodens början.



Punkterna på Karta 1 visar (medurs): Lilla Jordberga by, Jordberga gods samt Lilla Beddinge by.

⁹ Morell 2001, s.36-37.

¹⁰ Karta (L123-2:3) samt Lilla Beddinge socken mantalslängd 1815 (SE/RA/55203/55203.12/124 (1815:1)).

¹¹ Källstorps socken mantalslängd 1815 (SE/RA/55203/55203.12/124 (1815:1)) och Karta (L118-5:2).

¹² Riksarkivet, Jordberga godsarkiv. <https://sok.riksarkivet.se/amnesomrade?postid=Arkis+6a5a9135-87a6-4869-8858-406ea538167e&infosida=amnesomrade-allmant-och-blandat&flik=1&ct=150&inc=3&exp=y&vol=n%2cn&s=Balder> (hämtad 2021-04-28)

Som kontrast ägde godset hela Lilla Jordberga by en bit in på 1900-talet.

Begrepp

Jordnaturer är typer av skatterättsliga kategorier som den odlade jorden i Sverige var uppdelad i på 1700- och 1800-talen. *Skattejorden* ägdes och brukades av bönder som betalade skatt till kronan. *Kronojorden* ägdes av kronan men brukades av bönder som betalade arrende till kronan. *Frälsejorden* ägdes av adeln men brukades av bönder som betalade arrende till adelsmännen.¹³ Efter olika lagändringar, exempelvis den år 1809 för frälsejorden, kunde även bönder äga alla jordnaturer och marken ändrade oftast inte jordnatur oavsett vem som ägde den. *Åbo*, eller *landbo* som är en äldre term, innebär att man sitter på och brukar jord som inte är ens egen. Utmärkande för åborätten var en starkare besittningsrätt än vad ett vanligt arrende innebar och ofta gick åborätten i arv. Dessa förutsättningar kunde dock skilja sig både geografiskt och beroende på om man var krono- eller frälseåbo. Se s.18 för vidare diskussion utifrån den här undersökningen. Motsatsen till åbo är den självägande bonden. *Hemman* innebär en enhet bestående av hus och jord, en gård som kan brukas både av åbor eller självägande bönder beroende på jordnatur och ägarförhållanden. *Mantal* är en term som användes inom beskattning.¹⁴ Mantalet beräknades utifrån hemmanets produktionsförmåga och talade om hur mycket skatt varje hemmansägare skulle betala. Stora hemman kunde vara på flera mantal, mindre kunde bestå av bara en bråkdels mantal. *Gatehus* är däremot hus som låg kvar inne i byarna även efter skiftena, längs bygatan. Innehavarna livnärde sig ofta på andra yrken än jordbruk, så som smeder, skomakare eller skräddare.

¹³ Gadd 2000, s.42.

¹⁴ Lantmäteriet, Begreppsordlista. <https://www.lantmateriet.se/globalassets/begreppsordlista-till-del-1/begreppsordlista-ny.pdf> (hämtad 2021-05-11)

1.2 Tidigare forskning

Nedan kommer kortfattat de arbeten som bildar undersökningens forskningsläge att presenteras och diskuteras för att skapa en utgångspunkt för uppsatsen att ta avstamp i. Dessa kommer sedan vidare att diskuteras i analysdelen i relation till undersökningens resultat. Den här uppsatsens undersökningsområde befinner sig i skärningspunkten där ett antal olika forskningslägen möts.

Det första forskningsläget – bönder och ägande

Det första rör lite mer allmänt forskning kring bönder och olika aspekter av ägande. Detta forskningsläge innefattar Britt Liljewall, Magnus Perlestam, Ulla Rosén, Martin Dackling samt Maria Sjöberg och Maria Ågrens forskning.

Britt Liljewalls avhandling *Bondevardag och samhällsförändring* från 1995 är ett oerhört tongivande arbete inom forskning kring bönder i Sverige på 1800-talet.¹⁵ I avhandlingen behandlar Liljewall innehållet i bondedagböcker från tre svenska orter. Liljewall presenterar på många sätt de grundläggande levnadsförutsättningar för de människor som tillhörde bondeståndet i Sverige vid den här tiden och beskriver hur dessa påverkades av pågående moderniseringsprocesser.

Magnus Perlestams avhandling *Den rotfaste bonden – myt eller verklighet?* från 1998 är på många sätt föregångaren till den här undersökningen. I avhandlingen undersöker Perlestam växlingar av gårdsbruksansvar 1623-1819 i en socken i Småland. Utifrån hur övergripande samhällseliga faktorer haft en påverkan vill Perlestam skapa en bild av lokalsamhällets utveckling både ekonomiskt, socialt och politiskt. Medan Perlestam håller familjen och hushållet som helt sekundärt diskuterar han å andra sidan ansvarsväxlingarna utifrån tre uttömmande relationella kategorier: mellan generationerna, mellan bonden och jordmarknaden samt mellan brukare och markägare.¹⁶

Ulla Roséns avhandling *Himlajord och handelsvara* från 1994 behandlar liksom Perlestams ägobyten men under en något senare period, 1780-1880. Avhandlingen berör flera intressanta punkter gällande ägobyten och överlåtelse generellt sett. Rosén diskuterar den framväxande

¹⁵ Britt Liljewall, *Bondevardag och samhällsförändring: studier i och kring västsvenska bondedagböcker från 1800-talet*, 1995.

¹⁶ Magnus Perlestam, *Den rotfaste bonden – myt eller verklighet? Brukaransvar i Ramkvilla socken 1620-1820*, 1998, s.17 och 27.

jordmarknaden under 1800-talet som präglades av bondeklassens ökade förvärv och möjligheterna och svårigheterna som följde med ägarskapet. Rosén diskuterar utförligt de olika typerna av överföringar och också omständigheterna kring de, både mer generellt utifrån samhällseliga faktorer men också på en mer lokal nivå. Bland annat konstateras att den undersökta socknen Kumla, liksom andra trakter, utvecklade en tudelad jordmarknad där det handlades med jord både för jordbruk men också mindre lotter där personer med andra yrken som exempelvis skomakeri kunde uppföra egna bostäder.¹⁷

Maria Sjöberg och Maria Ågren har skrivit artikeln ”Egendom, kön och förändring” från 2003. I artikeln diskuterar Sjöberg och Ågren det samspel som funnits mellan makt och äganderätt i det svenska samhället och som haft konsekvenser för individer utifrån både klass och genus. De menar att skillnaden mellan rätt till innehav och rätt till disposition av mark egentligen handlade om rätten att agera och tala offentligt – markägande var nyckeln till en plats i den offentliga sfären.¹⁸ Detta är viktiga principer att ha med sig när man undersöker ett material där individens handlingsmöjligheter är ganska dolda i allmänhet och kvinnors i synnerhet.

Martin Dacklings avhandling *Släktgårdens uppkomst* från 2013 behandlar även den ägaröverlåtelser med en tonvikt på arv där huvudfrågan rör jordens släktbundenhet över tid. Liksom Holmlund är Dacklings arbete förlagt lite senare och rör perioden 1845-1945. Dackling drar flera intressanta slutsatser, bland annat att jordens släktbundenhet gick i vågor och var mot slutet av hans undersökningsperiod på väg upp.¹⁹ Andelen överlåtelser inom släkten ökade, samtidigt som ägarförhållandena förändrades. Efterhand att markpriserna steg blev det dyrare och svårare att köpa ut parter och låta gårdarna gå i arv till ensamma arvingar – istället började nya konstellationer av främst samägande syskon att ta form.²⁰ Detta berodde på en mängd utomstående samhällseliga och ekonomiska faktorer och är en intressant utveckling att ha i åtanke.

Det andra forskningsläget – ägande, överlåtelser och familjestrategi

Det andra forskningsläget rör dels ägande, men framförallt ägaröverlåtelser, i förhållande till

¹⁷ Ulla Rosén, *Himlajord och handelsvara. Ägobyten av egendom i Kumla socken 1780-1880*, 1994, s.241.

¹⁸ Maria Sjögren & Maria Ågren, ”Egendom, kön och förändring” i Maria Ågren (red.), *Hans och hennes. Genus och egendom i Sverige från vikingatid till nutid*, 2003, s.22.

¹⁹ Martin Dackling, *Släktgårdens uppkomst. Jord och marknad i Skaraborg 1845-1945*, 2013, s.175.

²⁰ Dackling 2013, s.179.

familjestrategier. Detta forskningsläge innefattar Sofia Holmlund och Martin Dackling samt Richard Paping och Erwin Karel som en internationell förhållningspunkt.

Sofia Holmlunds avhandling *Jorden vi ärvde* från 2007 utgör basen för den här undersökningens analytiska ramverk och diskuteras mer i det avsnittet. Avhandlingen fokuserar på arvsöverlåtelse, men detta diskuteras även i relation till andra typer av överlåtelse. Holmlund drar utifrån sin frågeställning om hur arv och köp interagerar som överlåtelse flera intressanta slutsatser. Till exempel kan hon konstatera att antalet försäljningar höll sig på en konstant nivå jämfört med antalet arv som kontinuerligt minskade.²¹ Hon konstaterar också att det generellt krävdes att hemmanen ökade i jordinnehav för att kunna förbli föremål för arv jämfört med köpen som genomfördes oavsett hemmanens storlek.²²

Martin Dacklings bok *Istället för äktenskap* publicerad 2018 är till stor del en fortsättning på Dacklings avhandling. Här analyseras ett till synes ganska nytt fenomen – syskonjordbruken – som var en variant av de ändrade ägarförhållandena som uppstod. När mark blev dyrare och arvingar inte hade möjlighet att köpa ut varandra bildades istället hushåll där syskon gemensamt drev familjegårdarna vidare. Framförallt använder även Dackling här det strategiska begreppet som ett analysverktyg och för en mycket nyttig diskussion kring hur det kan och bör användas.²³ I sina analyser diskuterar Dackling de spänningar som växte fram mellan strategier på individ- och kollektiv familjenivå och faktorerna som låg bakom den utvecklingen.

Richard Paping och Erwin Karel undersöker i sitt arbete ”The rural succession myth” från 2011 om det ganska klassiska antagandet att gårdar gick genom släkter från far till son i århundraden stämmer. De jämför ägaröverlåtelse i två olika nederländska områden, det rikare, kustnära Groningen och det mer urbana, jordbruksinriktade Drenthe, under början på 1800-talet. Först sammanställer och jämför de ägaröverlåtelse för att försöka förstå strategierna och mönstren bakom de, sedan analyserar de vilka yrken barnen till markägarna i trakterna hade, om de tog över jordbruken eller valde andra vägar. De kan konstatera att överlåtelse inom familjen är samma för båda områdena. Däremot är andelen överlåtelse utom familjen något högre i Drenthe medan andelen omgifna änkor vars makar tar över gården

²¹ Sofia Holmlund, *Jorden vi ärvde. Arvsöverlåtelse och familjestrategier på den uppländska landsbygden 1810-1930*, 2007, s.62.

²² Holmlund 2007, s.195.

²³ Martin Dackling, *Istället för äktenskap. Att driva jordbruk tillsammans med syskon i 1900-talets Sverige*, 2018, s.39-42.

är mycket högre i Groningen.²⁴

Det tredje forskningsläget - jordnaturer

Det tredje forskningsläget rör ägande och brukande utifrån jordnaturer och här har forskningen hittills främst skett inom det ekonomisk-historiska området. Här innefattas arbeten av Martin Dribe, Christer Lundh och Mats Olsson, men också Ulla Rosén återfinns här.

Martin Dribe och Christer Lundh skriver i sin ekonomisk-historiska uppsats ”Retirement as a strategy for land transmission” från 2005 om förändringar i hur arvsöverlåtelser kunde användas som en strategi som verkade både för ekonomiska men också familjens intressen. Istället för att behöva stycka upp gården och dess lösöre vid arvsskiften sålde eller gav ofta äldre bönder gården till en arvinge mot att få bo kvar och ta del av gårdens produktion livet ut som ett sätt att pensionera sig. Dribe och Lundh menar att efterhand att marknadsförutsättningarna ändrades – exempelvis när mark blev mer värdefullt – blev det dyrare och svårare att kompensera arvingar som inte fick ta över gården.²⁵ Uppsatsens undersökningsperiod är något tidigare än den aktuella, 1766 till 1849, men den behandlar arvs- och andra överlåtelser som strategi i Skåne över tid och dess slutsatser är ändå av intresse. Bland annat konstaterar Dribe och Lundh att byte utom familjen generellt var och över tid blev vanligare än byten inom familjen.²⁶ Detta resulterade i att pensionsöverenskommelserna över tid generellt blev färre, även om de för byten inom familjen låg kvar på relativt stabila nivåer.

Martin Dribe och Mats Olssons uppsats ”Spelade äganderätten någon roll?” från 2004 är även den ekonomisk-historisk till sin natur men bidrar med flera väsentliga utgångslägen. I uppsatsen diskuterar Dribe och Olsson hur jordnaturer och hur friköp av frälsejord kunde påverka den demografiska och sociala utvecklingen i en socken. Författarna kommer fram till att det utifrån deras exempel, Sireköpinge i Skåne, kunde spela väldigt stor roll för en bygds utveckling om bönderna var självägande eller åbor. Bland annat konstateras att Sireköpings befolkningsökning var av en helt annan kaliber än i grannsocknarna, både på grund av

²⁴ Richard Paping & Erwin Karel, ”The rural succession myth. Occupational careers and household formation of peasants’ and farmers’ offspring around 1800”, 2011, s.55.

²⁵ Martin Dribe & Christer Lundh, ”Retirement as a strategy for land transmission: a micro-study of pre-industrial rural Sweden”, 2005, s.167.

²⁶ Dribe & Lundh 2005, s.176.

födelseöverskott men främst genom inflyttningar.²⁷ Att bönderna i Sireköpinge var självägande gjorde också att den sociala rörligheten i socknen var mycket större än i grannsocknarna och dessutom var det generella välståndet i Sireköpinge högre än i grannbyarna. Trots den mycket kraftigare befolkningsökningen förblev invånarna i Sireköpinge besuttna och hade därmed stabilare ekonomiska förutsättningar än den snabbt ökande andelen obesuttna i grannsocknen.²⁸

Christer Lundh och Mats Olsson undersöker i sin uppsats "The institution of retirement on Scanian estates in the nineteenth century" från 2002 i likhet med Dribe och Lundh 2005 pensionering som strategi för bönder på 1800-talet i Skåne. Dock lägger Lundh och Olsson mer vikt vid jordnaturer och ägarförhållanden, det vill säga om bönderna var självägande eller åbor. Uppsatsen blir därmed liksom Dribe och Olssons arbete ovan en viktig utgångspunkt för diskussion för den här undersökningen. Lundh och Olsson drar bland annat slutsatsen att pensionsöverlåtelser inom familjen var mycket vanligare bland självägande bönder än åborna.²⁹ De självägande hade friheten att själv bestämma efterträdare medan åborna var utlämnade till godsägarnas viljor och intressen. Det var också vanligare att åbor pensionerade sig i anslutning till att en av makarna gick bort jämfört med bland de självägande, vilket reflekterar andra krav på prestation hos åborna och olika förutsättningar att ta in annan arbetskraft.³⁰ De konstaterar också att även om pensionsåldern är liknande för de båda grupperna är de ekonomiska förutsättningarna mycket olika, de självägande pensionärerna fick ofta mycket bättre pensionsvillkor än åborna.³¹

Rosén, som en av få, diskuterar skillnaderna mellan jordnaturer, ägare och brukare av jord. Detta gör hon genom att använda de av Christer Winberg så kallade "nivåerna" av ägande, 1) rätten till jordens avkastning, 2) rätten att bruka jorden självständigt och 3) rätten att fritt göra transaktioner med jorden.³² Samtidigt är Roséns undersökningsområde Kumla mycket olik den här undersökningens vad gäller jordnaturer och andelen självägande och åbor. De slutsatser som framställs rör främst självägande bönder och obesuttna hantverkare.

²⁷ Martin Dribe & Mats Olsson, "Spelade äganderätten någon roll? Om friköp av frälsejord i Skåne under 1800-talet", 2004, s.20.

²⁸ Dribe & Olsson 2004, s.21.

²⁹ Christer Lundh & Mats Olsson, "The institution of retirement on Scanian estates in the nineteenth century", 2002, s.389.

³⁰ Lundh & Olsson 2002, s.387.

³¹ Lundh & Olsson 2002, s.393.

³² Rosén 1994, s.79-80.

Sammanfattning och positionering

Det första forskningsläget utgör en stabil bas men många av verken är dels publicerades för en del år sen och fokuserar dessutom på ganska tidiga perioder. Rosén (1994), Liljewall (1995) och Perlestam (1998) når inte in på 1900-talet i sina undersökningar, Perlestam avslutar till och med så tidigt som 1819. Dackling och Holmlunds undersökningar ligger senare i tid och för med sig en grund vad gäller det familjestrategiska begreppet men berör samtidigt inte jordnaturer. Paping och Karel diskuterar strategier och ekonomiska förutsättningar, men under tidigt 1800-tal. Dribe, Lundh och Olssons arbeten är intressanta på så vis att de behandlar jordnaturer, men de gör så utifrån ett i första hand ekonomiskt perspektiv. Roséns arbete diskuterar jordnaturer i förhållande till ägande, ur ett mer renodlat historiskt perspektiv, men tar som sagt inte klivet in på 1900-talet. Den här undersökningens ambition blir alltså att föra samman de här olika aspekterna och fylla en lucka där överlåtelse analyseras utifrån familjestrategiska mönster med jordnaturer som en viktig faktor, och som dessutom tar sig förbi den historiska brytpunkt som 1870-talet utgör och där många andra tidigare arbeten väljer att avsluta.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka överlåtelser i byarna Lilla Beddinge och Lilla Jordberga under perioden 1815-1915. Ägarbytena kommer att analyseras utifrån eventuella förändringar över tid men också utifrån eventuella skillnader byarna emellan med hänsyn till jordnaturer och ägar- eller brukarförhållanden. För att genomföra syftet kommer undersökningen att försöka besvara följande frågeställningar:

- Hur såg överlåtelserna ut i byarna?
- Vilka mönster kan utrönas och tolkas utifrån familjestrategier som analytiskt ramverk?
- Vilka skillnader kan utrönas byarna emellan utifrån faktorerna jordnatur och ägarförhållande?

Avgränsningar

Den här undersökningens syfte och omfattning har avgränsats på flertalet sätt, främst på grund av tidstillgång men också på grund av den rådande pandemin. Undersökningsperioden har satts till ett sekel, en period som förväntas vara genomförbar men som samtidigt ändå kan ge insikter kring förändringar över tid. Geografiskt har undersökningen begränsats till två närliggande byar som delar många förutsättningar vad gäller jordkvalité etc., även om de också skiljer sig åt på många sätt. Även om man enbart räknar in numrerade fastigheter i varje by kommer Lilla Beddinge upp i ca 50 medan Lilla Jordberga bara innefattar tio stycken. Därför kommer endast åtta fastigheter i varje by att analyseras mer ingående i undersökningen, även detta för att öka genomförbarheten men också för att öka likvärdigheten byarna emellan.

1.4 Analytiskt ramverk

Som analytiskt ramverk kommer den här undersökningen att utgå ifrån Sofia Holmlunds avhandling ”Jorden vi ärvde” från 2007. Avhandlingens utgångspunkter liknar på många sätt den här undersökningens, ägarbyten på landsbygden under perioden 1810-1930. Holmlunds arbete fokuserar dock främst på arvsöverlåtelse utan att lägga allt för stor vikt vid jordnaturer, men beröringspunkterna gör det ändå lätt att överföra koncept undersökningarna emellan.

I sin avhandling fokuserar Holmlund på konceptet *familjestrategier* som ett analytiskt verktyg för att beskriva handlingsmönster, så som generationsväxlingar, familjebildning, äktenskap etc. Holmlund definierar *strategier* utifrån tre beståndsdelar – *målen*, *principerna* och *medlen*.³³

Målen innefattar meningen med strategierna, varför agerade man som man gjorde, vad ville man uppnå? Målen går sällan att utläsa explicit utan är fråga för tolkning utifrån aktörernas handlingar och resultaten av dessa.

Principerna interagerar med målen och är på ett liknande sätt endast implicita värderingar som formar målen liksom medlen som används för att nå dessa. Principerna innefattar de normer och värderingar som aktörerna har som både utgångspunkt och målsättning.

Medlen innebär själva handlingarna som används för att uppnå målen och är den konkretaste beståndsdel, i Holmlunds fall själva arvsöverlåtelse och hur de genomfördes.

Holmlunds familjestrategiska begrepp är stadigt förankrat i tidigare forskning. Dels kring själva begreppet utifrån Daniel Scott-Smith som definierar strategier som just *medel* för att nå *mål* och Pierre Bourdieu. Även kring just arvsöverlåtelse också utifrån Bourdieu som diskuterar *principer* genom sitt begrepp *habitus*, men även exempelvis Liam Kennedy och Anita Göransson på den svenska sidan som undersökt borgerliga giftermålsmönster.³⁴

Holmlund gör en viktig poäng i att familjeenheter strategiska förutsättningar ändras under den period hennes undersökning löper, vilket också gäller för den här undersökningen.³⁵

Under tidigt 1800-tal är familjen alltid oerhört viktig för sina medlemmar och som individer är de starkt beroende av den för sin överlevnad och sitt sociala sammanhang. Under 1800-

³³ Holmlund 2007, s.35-36.

³⁴ Holmlund 2007, s.26-27 och s.35.

³⁵ Holmlund 2007, s.23.

talets andra hälft börjar däremot detta förändras, de lagar som vidmakthållit hushållet och familjefaderns upphöjda ställning kringskärs. Ekonomiskt uppstår också allt fler möjligheter att existera utanför familjeenheten och familjejordbruket. Detta gör att individernas handlingsmönster successivt blir mer likställda familjeenhetens, vilket måste beaktas i tolkningen och appliceringen av ramverket. Detta är också en viktig generell påminnelse för när man genomför den här typen av undersökningar som inbegriper förändringar över tid. Förutsättningarna för händelser och handlingar förändras hela tiden på sätt som kan vara både enklare och svårare att utläsa även om händelserna och handlingarna på ytan kan verka likartade över tid.

Holmlund applicerar i sin studie det familjestrategiska begreppet både på arvsöverlåtelseernas genomförande och på deras resultat. Denna applicering kommer att diskuteras vidare i relation till den här undersökningens resultat senare i uppsatsen.

Det analytiska ramverk som Holmlund bygger upp kommer att appliceras i den här undersökningen som ett verktyg för att försöka belysa agens och handlingsmönster i ett material som inte alltid gör dessa så lätta att utröna. Genom att applicera ramverkets begrepp på de mönster som framträder i sammanställningarna av överlåtelseerna ges förhoppningsvis viktiga möjligheter till att fördjupa analysen av materialets innehåll.

1.5 Material och metod

Här presenteras först undersökningens material samt den problematik som uppkommit utifrån materialet. Därefter diskuteras undersökningen metodiska val utifrån materialet och dess förutsättningar.

Material

Undersökningens material har bjudit på överraskningar och utmaningar utöver det vanliga som kan förväntas vid användandet av handskrifter, så som förstörda sidor eller oläslig skrift. Vid undersökningens början var planen att använda enbart husförhörslängder eftersom dessa finns digitaliserade för hela den aktuella perioden via Riksarkivets digitala forskarsal och därmed kunde undersökning Covid-19-anpassas. 1813-1824 via Källstorps kyrkoarkiv, 1824-1899 via Källstorps och Lilla Beddinge kyrkoarkiv och 1900-1921 som församlingsböcker i Källstorps och Lilla Beddinge kyrkoarkiv. Som verifiering av husförhörslängderna kunde också mantalslängder användas, de finns generellt digitaliserade hos Riksarkivet fram till 1820 och för Vemmenhög härads del så långt tillbaka som 1658. Utöver husförhörslängderna som primär källa och mantalslängderna som komplement har även en ytlig genomgång av Jordberga godsarkiv gjorts, för att försöka få en bild av vad godset faktiskt ägde och när.

Källkritiskt kan noteras att samtliga använda källor borde ha god tillförlitlighet. De kräver en del tolkning från den moderna läsarens sida (exempelvis vad gäller just beteckningar och ordbetydelser) men detta beror mer på läsarens utgångspunkt när man tar sig an ett källmaterial bestående av kvarlevor. Utformningen av och innehållet i dokument från tidigare århundraden kräver att man försöker sätta sig in i vad dokumenten förväntades åstadkomma när de tillkom hellre än vad vi idag nödvändigtvis skulle förvänta oss av dylika dokument som kommit till senare. Samtliga källor är ifrån den tid de behandlar och då det material som använts främst är listor och förteckningar lämnar inte detta mycket utrymme för tendenser eller beroenden. De som har producerat materialen har själva haft behov av att de i allra möjligaste mån stämmer överens med verkligheten för att de ska uppfylla sina dåtida syften. Jämförelser från år till år har dock utförts för att kontrollera att allt stämmer överens.

Problematik

Husförhörslängderna är inte alltid enhetligt utformade och därför har tolkning efter bästa förmåga ibland fått utföras. Till att börja med gav husförhörslängderna intrycket av att både

Lilla Beddinge och Lilla Jordberga genom hela 1800-talet bestod till största del av krono- och frälseåbor. Genomgående i materialet var det just beteckningen åbo som nästan uteslutande användes, utöver husman för gatehusen, änka/änkling, son, dotter och hustru för att beteckna civilstånd samt vissa yrkestitlar, exempelvis smed, piga eller fiskare.

Vid kontroller i mantalslängderna upptäcktes dock att helt andra beteckningar användes för samma människor på samma hemman som i husförhörslängderna, *ägare* och *brukare* hellre än *åbor*. 1815, det första år där det går att utläsa dessa beteckningar näst intill enhetligt, ägs Lilla Jordberga helt av Jordberga säteri medan Lilla Beddinge by istället till allra största delen består av självägande bönder.

Genomgången av Jordbergas arkiv bekräftade att bönderna i Lilla Beddinge var självägande medan de i Lilla Jordberga inte var det, bland annat genom en förteckning över godsets ägor gjord 1875. Där hade totalt 17 hemman och gatehus i Lilla Jordberga noterats med areal, beskrivning och brukare som tillhörande säteriet medan endast tre gatehus (nr 28, 37 och 43) noterats i Lilla Beddinge, alla tre under samma brukare. Utöver denna förteckning gav godsarkivet sparsamt med utdelning som passar just den här undersökningens syften; mest städjebrev eller lagfarter från tidigt 1900-tal när säteriet sålde av många av sina kvarvarande underlydande hus och hemman.

För kronobönder spelar detta till viss del roll, men genom lagar och förordningar hade kronobönderna redan en generellt ganska stadig tillvaro under 1800-talet vare sig de var självägande eller åbor. För frälsebönder förändrar det dock situationen totalt. Ett exempel är Pehr Frennasson på Lilla Beddinge nr 8. Enligt husförhörslängden 1815 är Pehr Frennasson en frälseåbo. Hans tillvaro formas till största del av viljan hos den adelsperson som äger hans hus och mark. Han får inte bestämma över sin fastighet, kanske inte ens över sin tid om han behöver lägga in dagsverken hos godset. Hans framtid kan vara väldigt osäker beroende på längden på hans åbokontrakt, likaså för hans barn som kanske får arva hemmanet efter honom men det finns inga garantier. Ekonomiskt betalar han i och för sig ingen skatt, men överskott och arrende ska istället betalas in till godset.

Enligt 1815 års mantalslängd är istället Pehr Frennasson en hemmansägare som dessutom sitter på frälsejord, den kamerala jordnaturen förändrades oftast inte även om marken såldes. Således bestämmer han inte bara över sin egen mark och sitt eget hus, hans framtid är mycket stabilare som självägande och likaså hans barns. Han har det också antagligen bättre ställt

ekonomiskt än till och med kronobönderna i byn, eftersom frälsejorden ofta var billigare i skatt och därför gav bättre ekonomiskt överskott.

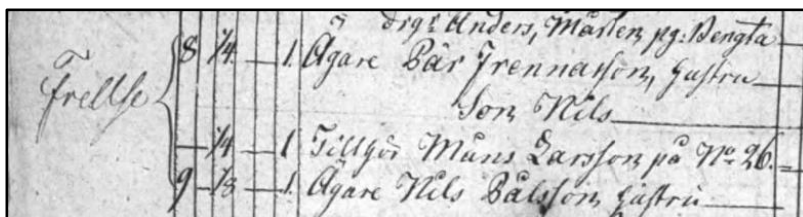
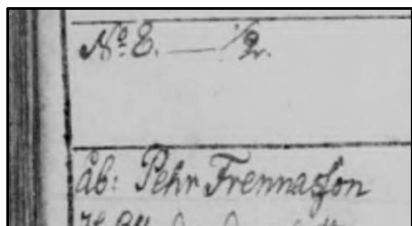


Bild 1 visar Pehr Frennasson i husförhörslängden som åbo på nr 8. Bild 2 visar Pehr Frennasson i mantalslängden som ägare till nr 8.

Källor: SE/LLA/13231/A I/1 och SE/RA/55203/55203.12/124 (1815:1).

De olika materialtyperna bjuder alltså på helt olika förutsättningar, både för personen Pehr Frennasson och för den här undersökningen. Därför har bland annat de extra kontrollerna av mantalslängder och godsarkivets material fått genomföras; för att kunna komma runt de inkonsekvenser som finns dolda i husförhörslängderna. Exempelvis kunde kontrollerna visa att Pehr Frennasson inte köper loss sin fastighet under 1815 eller liknande utan äger den redan före 1815. Husförhörslängderna antecknar alltså inte ägarskapet korrekt i det här fallet.

Britt Liljewall för i början av sin avhandling från 1995 en diskussion kring begreppet *bonde* och utmaningarna som funnits med att definiera och avgränsa begreppet i princip så länge som det använts inom forskning.³⁶ En liknande diskussion skulle kunna föras kring ordet *åbo* för den här undersökningens syften, där problematiken främst härstammar ifrån att användningen av begreppet varierar kraftigt mellan idag och när materialen producerades, det verkar också finnas geografiska skillnader. *Åborätt* definieras av flera källor, exempelvis Nationalencyklopedin, som en ärftlig besittningsrätt av annans jord.³⁷ I husförhörslängderna används begreppet *åbo* istället som ett ord för en boende, en som sitter på ett hemman, utan att skilja på om personen juridiskt sett är en åbo eller äger hemmanet själv. Mantalslängderna använder istället som sagt inte ordet alls, utan föredrar *ägare* och *brukare* som beteckningar, kanske för att redan då komma undan den här problematiken och undvika oklarheter. Liljewall definierar tydligt hur *bonde* i hennes avhandling används som ett analytiskt redskap.³⁸ Där avgränsas *bonde* som en som arbetade med och försörjde sig primärt på jordbruk som del av en familjeverksamhet som själva ägde jorden de besatt. Denna definition

³⁶ Liljewall 1995, s.15.

³⁷ Nationalencyklopedin, åborätt.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/%C3%A5bor%C3%A4tt> [2021-04-21]

³⁸ Liljewall 1995, s.17-18.

fungerar väl för de som i denna studie äger sitt hemman, medan åborna bedrev jordbruk som del av en familjeverksamhet fast på mark de inte själva ägde. Konsekvenserna av den skillnaden demonstreras ovan av exemplet Pehr Frennasson och visar på problematiken detta inneburit för undersökningen och tolkningen av materialet när beteckningarna används inkonsekvent.

Annan problematik som funnits inbyggt i materialet är husförhörslängdernas rigiditet vad gäller hushållens uppbyggnad och hur detta inte alltid reflekterar de faktiska ägarförhållandena. Maria Sjöberg och Maria Ågren för en diskussion kring arv och äganderätt där de betonar vikten av att skilja på *innehav* och rätt att *disponera*.³⁹ Denna distinktion gör inte husförhörslängderna. En änka som står som ägare – innehavare – av mark kunde ha oerhört begränsad rätt att nyttja – disponera – marken utifrån överenskommelser med makens dödsbo och sina barns förmyndare. På andra hållet kunde en man som står som innehavare endast ha rätt att disponera marken, om exempelvis hans fru ärvt marken det gällde. Då var hon markens egentliga innehavare genom sin arvsrätt men saknade rätt att disponera den genom sitt äktenskap som gjorde henne omyndig och underställd sin make. Dessa förhållanden kunde alltså vara mycket komplexa och är i princip osynliga i husförhörslängderna. Det gäller dock att föra med sig de in i tolkningen och diskussionen av ägarförhållandena i byarna.

Metod

Undersökningen påbörjades genom att välja undersökningsenheter. Som redan diskuterats bestod Lilla Beddinge av nästan enbart självägande bönder medan Lilla Jordberga ägdes av Jordberga gods. Detta har underlättat undersökningens design när objekt kunnat hämtas ur två så utifrån jordnatur och ägarförhållanden kontrasterande urvalsgrupper.

Alla hus och hemman i varje by sammanställdes utifrån varsin bykarta, en gatumarkskarta över Lilla Beddinge från 1754 och en geometrisk karta över Lilla Jordberga från 1766. Utifrån dessa valdes åtta fastigheter från varje by ut slumpvis som sedan blev föremål för vidare sammanställning utifrån husförhörslängderna. Alla husförhörslängder bearbetades därefter kronologiskt utifrån ägare/brukare, överlåtelse och överlåtelseernas natur.

När byte av ägare/åbo skett har dessa kategoriserats utifrån tre typer: arv, konservering eller byte utom familjen. Dessa termer används genom hela arbetet för att undvika förvirring. Det

³⁹ Sjögren & Ågren 2003, s.19-20.

är dock viktigt att tänka på att överlåtelseerna inte alls fungerade på samma sätt för de som ägde jämfört med de som brukade. Som arv har nedtecknats de överlåtelse som skett från tidigare ägare/åbo till annan familjemedlem vid antingen bortgång eller pensionering i likhet med Holmlunds systematik.⁴⁰ I husförhörlängderna har dessa generellt varit tydligt markerade genom att avlidna personer stryks över och dödsdatum noteras, vid pensionering flyttas ordningen om och någon annan står överst som primär ägare/åbo medan den tidigare hamnar längre ner och noteras med exempelvis ”f.d.” eller ”fader”. Som konservering har de överlåtelse noterats där antingen den tidigare ägarens/åbons fru eller dotter gift om sig eller gift sig inom ett år efter dennes bortgång. Därefter har den nya ägaren/åbon noterats som primär och änkan/dottern noterats som ”hustru”. Jag har valt att inkludera även döttrars giftermål här och inte kategorisera de som arv om de skett inom denna tidsram. Inom ett år efter makens eller faderns bortgång bör ett gifte kunna anses vara en reaktion relaterad till den bortgången, även om det givetvis är svårt att veta helt säkert om giftermålet inte hade skett ändå. Byte utom familjen har noterats när hela familjeenheter gått bort eller flyttat och helt nya familjeenheter eller nya primära ägare/åbor noterats i tidsenlig följd. Samtliga överlåtelse har tolkats och kategoriserats utifrån namn, födelsedatum, vigseldatum, in- och utflyttningsdatum samt dödsdatum för berörda personer.

Olika typer av information har hämtats från varje materialtyp. Husförhörlängderna gör det lätt att följa vem som bott i husen och ger som beskrivits viktiga möjligheter att kunna etablera vilken typ av överlåtelse det är som skett. Mot detta har kalibrerande kontroller av mantalslängderna gjorts för att fastställa om och hur ägande- och jordnatur förändras genom några nedslag - 1815, 1890 och 1915. Helst hade kontroller utförts vart 25:e år, dvs även 1840 och 1865, men dessa mantalslängder är tyvärr försvunna. Detta har inte påverkat undersökningen i någon större utsträckning, eftersom kontroller ändå kunnat göras i början och slutet av undersökningsperioden.

Efter materialbearbetningen har den information som förvärvats sammanställts i olika tabeller. Genom komparativ analys kommer både förändringar över tid samt skillnader mellan byarna, jord- och ägandetyperna att vidare diskuteras och analyseras utifrån ramverket och tidigare forskning.

⁴⁰ Holmlund 2007, s.41.

2 Två byar – en komparativ analys

I den här delen kommer undersökningens empiri, det vill säga det som framkommit från genomgången av materialet, att presenteras och diskuteras.

2.1 Byarna och överlåtelse

Samtliga överlåtelse som framkommit utifrån materialet har nedan samlats i två tabeller, en för varje by. Tabellerna beskriver varje fastighets typ, det vill säga om fastigheten var ett gatehus eller hemman samt vilken jordnatur fastigheten innehade. Fastighetstyperna är hämtade ifrån husförhörlängderna, därför förekommer i Lilla Beddinge exempelvis kronorusthållshemman som var ett hemman med skyldighet att hålla en man med utrustning och häst redo för militärtjänst.

Varje fastighets ägare eller åbor är därefter listade i kronologisk ordning med årtalen de satt på fastigheten. Överlåtelseerna de emellan är uppdelade efter de tre kategorierna i varsin stapel; arv, konservering eller byte utom familjen. Överlåtelseerna är numrerade efter antalen av varje kategori och alltså inte kronologiskt. Exempelvis genomgick Lilla Beddinge nr 2 under perioden totalt fem överlåtelse varav tre arv och ett vardera av konservering och byte utom familjen. Den första överlåtelse är en konservering, därefter tre arv och sist ett byte.

I nästa avsnitt, 2.2, ligger den tredje och fjärde tabellen. Den tredje tabellen sammanställer samtliga överlåtelse utifrån jordnatur. Överlåtelseerna för alla 16 hemman i båda byarna ställs mot varandra där de åtta fastigheterna i Lilla Beddinge representerar de självägande på skatte- eller kronojord och de åtta i Lilla Jordberga de frälseägda på frälsejord.

Den fjärde tabellen visar samtliga överlåtelse över tid, vilket demonstrerar längd på innehaven under hela undersökningsperioden samt gör det lättare att jämföra mönster både fastigheter och byarna emellan.

2.1.1 Lilla Beddinge by

Lilla Beddinge					
Nr	Fastighetstyp, jordnatur	Ägare	Överlåtelse arv	Överlåtelse konservering	Överlåtelse byte
2	Kronorusthållshemman, skattejord (självägande 1815)	a:Jöns Trulsson -1843, b:Jöns Nilsson 1844-1853, c:Nils Jönsson 1853-1866, d:Bengta Jönsson 1866-1886, e:Jöns Nilsson 1886-1894, f:Per Persson 1894- Totalt: 6	1 (c son till a) 2 (d änka till c) 3 (e son till c och d) Totalt: 3	1 (b gift med a:s änka) Totalt 1	1 (e till f) Totalt: 1
7	Kronorusthållshemman, skattejord (självägande 1815)	a:Lars Hansson -1840, b:Måns Olsson 1840-1847, c:Jöns Nilsson 1847-1865, d:Anders Andersson 1867-1873, e:Hanna Swensdotter 1873-1878, f:Lars Andersson 1878- Totalt: 6	1 (e änka efter c och d) Totalt: 1	1 (d gifter c:s änka) Totalt: 1	1 (a till b) 2 (b till c) 3 (e till f) Totalt: 3
8	Frälsehemman, skattejord – frälse (självägande 1815)	a:Pehr Frennesson -1840, b:Pehr Pålsson 1840-1871, c:Jöns Andersson 1871-1904, d:Rasmus Nilsson 1904-1912, e:Anders Jönsson 1912- Totalt: 5	1 (c svärson till b) Totalt: 1		1 (a till b) 2 (c till d) 3 (d till e) Totalt: 3
19	Frälsehemman, skattejord – frälse (självägande 1815)	a:Lars Pålsson -1829, b: Jöns Nilsson 1832-1850, c: Anders Andersson (7d) 1850-1865, d:Jöns Jeppsson 1867-1908, e:Ola Jönsson Prahl 1908- Totalt: 5		1 (d gifter sig med c:s hustrus dotter) Totalt: 1	1 (a till b) 2 (b till c) 3 (d till e) Totalt: 3
23	Kronorusthållshemman, skattejord (självägande 1815)	a:Nils Andersson -1820, b:Hans Svensson 1820-1860, c:Pehr Jeppsson 1861-1906, d:Anders Persson 1908- Totalt: 4	1 (b svärson till a) 2 (c svärson till b) Totalt: 2		1 (c till d) Totalt: 1
29	Kronogatehus, gatehus (självägande 1815)	a:Truls Andersson -1833, b:Kjersti Jeppsdotter 1833-1865, c:Christer Olsson 1865-1875, d:Nils Nilsson 1875-1909, e:Lars Anton Andersson 1910-1914, f:Per Olsson 1914- Totalt: 6	1 (b änka efter a) 2 (c barnbarn till a och b) 3 (d gift med barnbarn till a och b) Totalt: 3		1 (d till e) 2 (e till f) Totalt: 2
34	Kronorusthållshemman, skattejord (självägande 1815)	a:Hans Jönsson -1830, b:Elna Nilsdotter 1830-1849, c:Nils Andersson 1849-1879, d:Per Nilsson	1 (b änka efter a) 2 (c barnbarn till b) 3 (d son till c)		1 (d till e)

		1879-1911, e:Olof Magnusson 1911- Totalt: 5	Totalt: 3		Totalt: 1
41	Kronogatehus, gatehus (självägande 1815)	a:Jacob Möller -1829, b:Mårten Jönsson 1830-1841, c:Per Nilsson 1841-1843, d:Hans Trulsson 1843-1875, e: Christer Olsson (29c) 1875-1883, f:Hans Andersson 1883-1896, g:Kjersti Hansdotter 1896- Totalt: 7	1 (c svärson till b) 2 (e styvson till d) 3 (g dotter till f) Totalt: 3		1 (a till b), 2 (c till d), 3 (e till f) Totalt: 3
Totalt:		44	16	3	17

Tabell 1: Sammanställning av överlåtelser i Lilla Beddinge by.

Källa: SE/RA/55203/55203.12/124 (1815:1), SE/LLA/13231/A I/1, SE/LLA/13231/A I/2, SE/LLA/13243/A I/1, SE/LLA/13243/A I/2, SE/LLA/13243/A I/3, SE/LLA/13243/A I/4, SE/LLA/13243/A I/5, SE/LLA/13243/A I/6, SE/LLA/13243/A I/7, SE/LLA/13243/A I/8, SE/LLA/13243/A I/9, SE/LLA/13243/A II/1, SE/LLA/13243/A II/2.

Tabell 1 visar att dessa åtta hemman totalt hade 44 ägare under perioden 1815-1915. Utifrån hus/hemmansnumret kan man utläsa typ av hemman och jordnatur, därefter samtliga åbor i kronologisk ordning och sist överlåtelserna uppdelade efter typ och antal. Överlåtelserna dessa ägare emellan skedde 16 gånger genom arv, tre gånger genom konservering och 17 gånger genom byte utom familjen. Överlåtelserna inom familjen är 19 mot 17 utom familjen. Det kan konstateras att inget av hemmanen i Lilla Beddinge byttes enbart utom familjen utan samtliga överläts någon gång genom antingen arv eller konservering.

Av de 44 ägarna är fem kvinnor och samtliga av dessa förvärvar fastigheterna genom arv efter antingen sin make eller sin far. Hanna Swensdotter på nr 7 sitter exempelvis kvar som änka efter två makar och hann alltså bli konserverad en gång innan hon sitter kvar som ägare i sin egen rätt.

Av ägarna kan också noteras att två av de flyttade mellan olika hus och hemman i byn. Anders Andersson som innehade nr 19 1850-1865 flyttade sedan till nr 7 och Christer Olsson på nr 41 1875-1883 hade tidigare nr 29. Båda dessa återkommer och diskuteras närmare nedan.

2.1.2 Lilla Jordberga by

Lilla Jordberga					
Nr	Fastighetstyp, jordnatur	Åbor	Överlåtelse arv	Överlåtelse konservering	Överlåtelse byte
1	Frälsehemman, frälsejord (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Lars Nilsson -1831, b:Nils Hansson 1835-1840, c:Anders Larsson 1840-1877, d:uppgår sen i Slättåkra gård Totalt: 4			1 (a till b) 2 (b till c) 3 (c till d) Totalt: 3
2	Frälsehemman, frälsejord (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Anders Pärsson -1840, b:Pehr Andersson 1840-1863, c:Anders Andersson 1863-1878, d:uppgår sen i Hällåkra gård Totalt: 3	1 (b son till a) Totalt: 1		1 (b till c) 2 (c till d) Totalt: 2
3	Frälsehemman, frälsejord (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Sven Pärsson -1841, b:Jöns Svensson 1841-1874, c:Pål Jönsson 1878-1893, d:Per Pålsson 1893- Totalt: 4	1 (b son till a) Totalt: 1		1 (b till c) 2 (c till d) Totalt: 2
5	Frälsehemman, frälsejord (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Hans Hansson -1822, b:Sven Hansson 1822-1832, c:Nils Larsson 1832-1867, d:Anders Hansson 1868-1878, e:Hans Jönsson 1878-1888, f:Per Hansson 1888-1908, g:Jöns Mårtensson 1908- Totalt: 7	1 (b son till a) 2 (f son till e) Totalt: 2		1 (b till c) 2 (c till d) 3 (d till e) 4 (f till g) Totalt: 4
6	Frälsehemman, frälsejord (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Pehr Pehrsson -1831, b:Ola Jönsson 1831-1838, c:Pehr Pehrsson 1838-1878, d:Lars Persson 1878- Totalt: 4	1 (c son till a) 2 (d son till c) Totalt: 2	1 (b gifter a:s dotter) Totalt: 1	
8	Frälsegatehus, gatehus (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Pehr Hansson -1822, b:Pehr Mårtensson 1822-1828, c:Jöns Pehrsson 1828-1834, d:Jeppa Mårtensson 1835-1864, e:Nils Svensson 1864-1903, f:Mårten Larsson 1903- Totalt: 6	1 (e styvson till d) Totalt: 1		1 (a till b) 2 (b till c) 3 (c till d) 4 (e till f) Totalt: 4
9	Frälsegatehus, gatehus (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Pehr Hansson 1815-1829, b:Hans Jönsson 1829-1835, c:Anders Hansson 1835-1839, d:Lars Andersson 1839-1871, e:Jöns Pehrsson 1871-1872, f:Nils Svensson 1872-, (inget därefter) Totalt: 6			1 (a till b) 2 (b till c) 3 (c till d) 4 (d till e) 5 (e till f) Totalt: 5

10	Frälsehemman, frälsejord (ägs av Jordberga gods 1815)	a:Hans Ernstsson -1831, b:Pehr Hansson 1832-1840, c:Truls Mårtensson 1841-1842, d:Ola Jönsson 1842-1850, e:Lars Svensson 1850-1881, (inget därefter) Totalt: 5	1 (e svärson till d) Totalt: 1		1 (a till b) 2 (b till c) 3 (c till d) Totalt: 3
Totalt:		39	8	1	23

Tabell 2: Sammanställning av överlåtelse i Lilla Jordberga by

Källa: SE/RA/55203/55203.12/124 (1815:1), SE/LLA/13231/A I/1, SE/LLA/13231/A I/2, SE/LLA/13231/A I/3, SE/LLA/13231/A I/4, SE/LLA/13231/A I/5, SE/LLA/13231/A I/6, SE/LLA/13231/A I/7, SE/LLA/13231/A I/8, SE/LLA/13231/A I/9, SE/LLA/13231/A I/10, SE/LLA/13231/A I/11, SE/LLA/13231/A II/1, SE/LLA/13231/A II/2.

Tabell 2 sammanfattar alla överlåtelse som skedde i Lilla Jordberga under perioden 1815-1915. Utifrån hus/hemmansnumret kan man utläsa typ av hemman och jordnatur, därefter samtliga åbor i kronologisk ordning och sist överlåtelseerna uppdelade efter typ och antal. Om man exempelvis tittar på nr 10 kan man se hur hemmanet byts utom familjen mellan de fyra första ägarna, a, b, c och d. Överlåtelse till den femte ägaren, e, sker däremot inom familjen och är ett arv från Ola Jönsson till sin svärson Lars Svensson.

Tabellen visar på ett tydligt sätt att överlåtelseerna i byn utom familjen var många fler än de inom familjen.

De åtta hemman som undersökts hade tillsammans totalt 39 ägare under perioden. På 1870-talet försvinner två av hemmanen, nr 1 uppgår i Slättåkra gård och nr 2 uppgår i Hällåkra gård. Även nr 9 och nr 10 försvinner som enskilda hemman och även om det inte skrivs explicit kan man anta att också de uppgår i andra fastigheter.

För Lilla Jordbergas del överstiger överlåtelseerna utom familjen kraftigt de inom familjen, 23 mot nio varav åtta är arv och ett är konservering. Ingen av de primära brukarna under perioden var kvinnor. Samtliga hemman utom nr 1 och nr 9 genomgick två olika typer av överlåtelse, det vill säga inte enbart inom eller utom familjen utan en kombination. Nr 1 och nr 9 genomgick enbart byten utom familjen.

2.2 Överlåtelse, familjestrategier och jordnaturer

16 hemman											
6 självägande hemman: 25 överlåtelse			2 självägande gatehus: 11 överlåtelse			6 frälsehemman: 22 överlåtelse			2 frälsegatehus: 10 överlåtelse		
Arv: 10	Kons.: 3	Byte: 12	Arv: 6	Kons.: -	Byte: 5	Arv: 7	Kons.: 1	Byte: 14	Arv: 1	Kons.: -	Byte: 9
8 självägande hemman: 36 överlåtelse (100%)						8 frälsehemman: 32 överlåtelse (100%)					
Arv: 16 (44.5%)		Kons.: 3 (8.3%)		Byte: 17 (47.2%)		Arv: 8 (25%)		Kons.: 1 (3.1%)		Byte: 23 (71.9%)	

Tabell 3: Sammanställning av samtliga överlåtelse utifrån typ och jordnatur

Källa: Se Tabell 1 och 2

Tabell 3 ovan visar överlåtelse uppdelade efter jordnatur och typ av överlåtelse. Hus och hemman i Lilla Beddinge står för de åtta självägande och de i Lilla Jordberga för de åtta frälseägda. Sammanställningen är ganska intressant att jämföra med Dribe och Olssons jämförelse av det friköpta Sireköpinge och det frälseägda Halmstad. Dribe och Olsson kopplar friköpen och självägandet i Sireköpinge till kraftig rörlighet, framförallt in och ut ur socknen.⁴¹ Antalen överlåtelse är absolut något fler i Lilla Beddinge, 36 mot 32. Den lägre andelen byten utom familjen stämmer dock inte alls med Dribe och Olssons resultat, snarare tvärtom.

Jordnaturerna ger en ny dimension till överlåtelse och möjligheten till att använda familjestrategier. Invånarna i Lilla Jordberga ser vid första anblick ut att vara mindre benägna till mer långtgående familjestrategier, endast 28.1% av överlåtelse skedde inom familjen mot Lilla Beddinges 52.8%. Här behöver man då räkna in att av det familjestrategiska begreppets tre faktorer – *mål*, *medel* och *principer* – saknade åborna i Lilla Jordberga i princip *medel*. De kunde inte självständigt förfoga över de hus och hemman de brukade utan var beroende av Jordberga gods intressen. Enligt Perlestam kunde dessa intressen ibland gå så långt att vinstdrivna godsägare vräkte sina åbor för att ersätta de med torpare eller statare som brukade jorden för godsets räkning hellre än sitt eget hushåll.⁴² Så långt gick det inte på Jordberga som trots vissa omstruktureringar ändå höll kvar vid sina åbor under hela 1800-talet, men det är viktigt att notera att om godset hade velat hade det kunnat. Som Perlestam också noterar reflekteras detta även i att frälsets åbor aldrig fick lagstiftad rätt att överlämna brukningsrätten till egna arvingar.

⁴¹ Dribe och Olsson 2004 s.19 och 22.

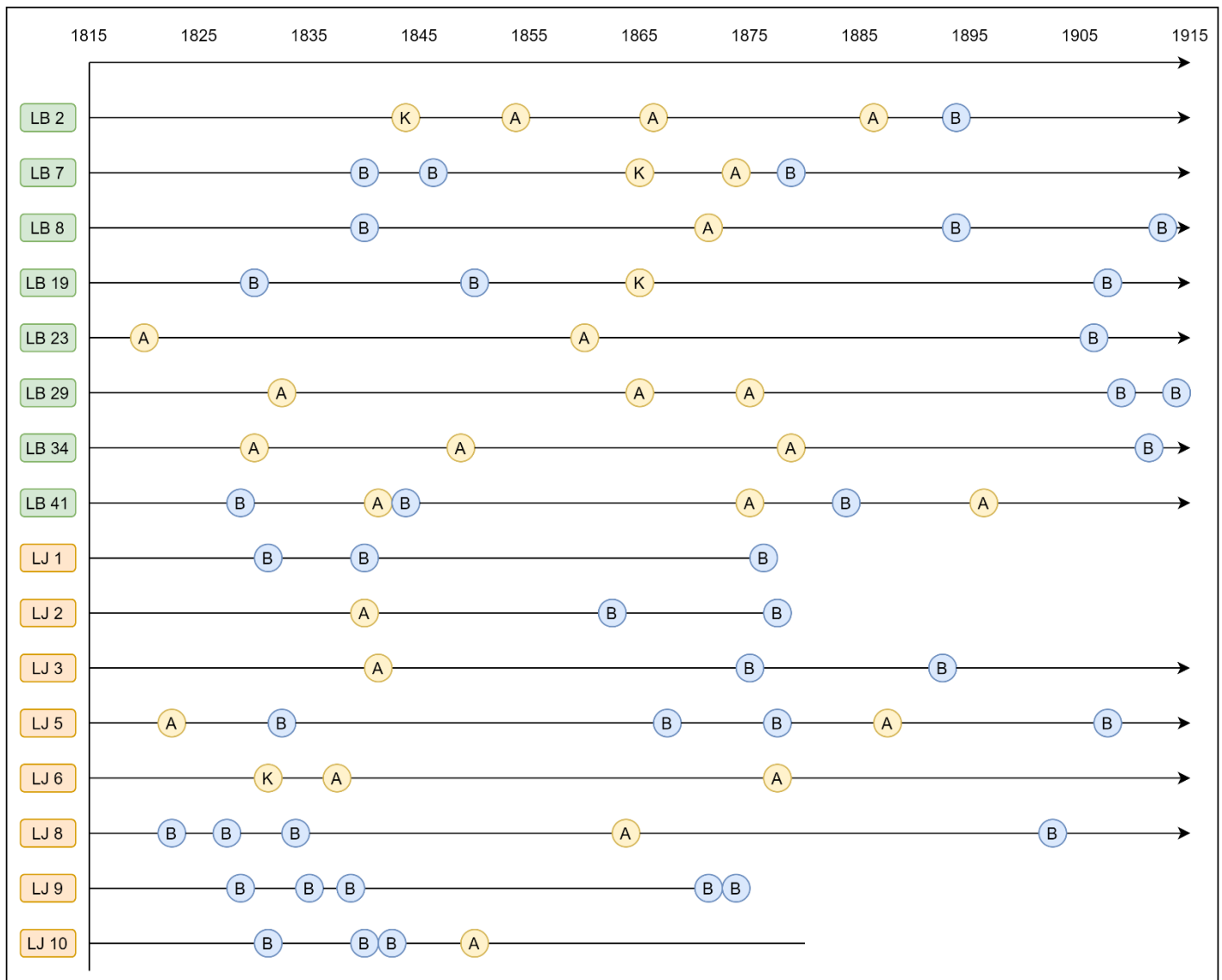
⁴² Perlestam 1998, s.55.

Åbornas mer osäkra position framgår av dokument i Jordberga godsarkiv. I ett dokument efter Jordberga gods inspektor kan man läsa:

Sedan åboen Nils Jönsson på nr 1 7/16 mantal Stora Beddinge med döden avlidit den 30 december 1824 har dess efterlämnade änka Kjersti Hansdotter njutit mannens städjorätt till godo, men tillkännagivit sin önskan att ingå gifte med ärlige och beskedlige drängen Pehr Jönsson från Slimminge och därjämte anhållit att denna dess tillämnade man måtte bliva antagen till åbo å samma hemman, lydande under Jordberga Säteri gård; ...⁴³

Stora Beddinge nr 1 löd under Jordberga gods på samma förutsättningar som hela Lilla Jordberga och processen borde därför ha varit densamma för åborna i den byn. Dokumentet visar hur målet och principerna är närvarande även för de som satt som åbor, men medlen var beroende av faktorer som stod utanför familjens kontroll. Familjens möjlighet till fortlevnad på ett visst hemman varierade alltså utifrån andra strategiska förutsättningar. Jordberga satt förutom på medlen också på andra mål och principer än de brukarfamiljerna hade. Detta syns exempelvis i avsaknaden av kvinnliga åbor i Lilla Jordberga. Godset föredrog antagligen arbetsföra män och stabila familjeenheter bestående av en man med familj som åbor då dessa hade bäst förutsättningar att bruka hemmanen produktivt enligt tidens ideal. Den totala avsaknaden av kvinnliga åbor i Lilla Jordberga gör det svårt att dra några slutsatser kring genus, även om avsaknaden i sig givetvis är intressant. Detta innebär också intressant nog att den dolda distinktionen som Sjöberg och Ågren diskuterar mellan innehav och disposition inte existerar i Lilla Jordberga. Alla som var åbor under godset behövde bli godkända och få städjebrev i egen rätt. Som vi kan se ifrån dokumentet ovan kunde änkan gifta sig med vem hon ville men det betydde inte att den nye maken per automatik tog över dispositionsrätten. Änkan hade ju heller inte fullständigt innehav, hon ärvde sin avlidne makes städjorätt men bara så länge hon inte gifte om sig.

⁴³ SE/LLA/30193:C2 – Jordberga godsarkiv. Arrendekontrakt och syneprotokoll.



Tabell 4: Sammanställning av samtliga överlåtelser över tid

Källa: Se Tabell 1 och 2

Tabellen ovan visar alla överlåtelser som ingår i undersökningen utifrån hemman och tidpunkt. Lilla Beddinge är de hus och hemman i grönt, Lilla Jordberga är de orange. De gula punkterna är överlåtelser inom familjen och markerade med A för arv och K för konservering. De blå är Byte utom familjen.

Vid första anblick kan det vara svårt att hitta mönster, men en generell regel för Lilla Beddinges del verkar vara att bytena utom familjen främst sker under första halvan av 1800-talet och sedan runt eller efter sekelskiftet 1900. Under 1800-talets andra halva hölls överlåtelserna istället generellt inom familjen. Tre av Lilla Beddinges åtta hemman genomgår dessutom det första bytet utom familjen först efter år 1890, nr 2, 23 och 34. För Lilla Jordbergas del är det mycket tätare mellan bytena utom familjen, på den lite kortare tid nr 9 är

med i undersökningen genomgår huset fem överlåtelser som alla är utom familjen. Likadant är det för nr 1 med tre byten enbart utom familjen och nr 2, 3, 8 och 10 genomgår bara ett byte inom familjen var under hela perioden.

Utifrån Roséns resultat för Kumla socken under 1800-talet kan man säga att Lilla Beddinge hade ganska normala nivåer av överlåtelser inom familjen medan Lilla Jordberga hade väldigt låga.⁴⁴ Kumlas fördelning ligger runt 40-55% transaktioner inom familj eller släkt och 40-50% för övriga transaktioner med viss fluktuation genom perioden. Detta stämmer även med Holmlund som i sina slutsatser konstaterar att även i hennes undersökningsområden var överlåtelser utom familjen vanligare och oerhört få enheter stannade inom samma släkt hela perioden.⁴⁵ Jämför man Lilla Beddinge och Lilla Jordbergas fördelningar med Groningen och Drenthe utifrån Paping och Karel framträder ännu intressantare mönster. Även om siffrorna inte stämmer exakt kan man generellt likna det mer välmående Groningen bestående av större enheter med Lilla Beddinge och det något mer ekonomiskt utsatta Drenthe bestående av mindre hemman med Lilla Jordberga.⁴⁶ Groningens överlåtelser sker 33% inom släkten, 13% genom änkors omgiften och 54% utanför familjen. Drenthes siffror är 33%, 2% respektive 61%. Den högre andelen omgifta änkor och lägre andelen byten utom familjen stämmer mellan Groningen och Lilla Beddinge. Den nästan obefintliga andelen omgifta änkor och högre andelen byte utom familjen stämmer mellan Drenthe och Lilla Jordberga.

Paping och Karel kopplar Groningens höga behållning inom familjen till tydliga strategiska drag som att föräldrar köpte gårdar till sina barn för att de skulle kunna gifta sig och etablera familj utan att bryta upp den redan existerande familjegården. Visserligen förekom inte den här typen av köp i Lilla Beddinge, även om exempelvis Dribe och Olsson kopplar självägande till stabilitet och social rörlighet jämfört med frälseägda trakter.⁴⁷ Men det strategiska tänket bakom är absolut lika närvarande i Lilla Beddinge som i Groningen. Däremot kopplar de den höga frekvensen av byten utom familjen i Drenthe till en hög grad av arrendbruk vilket stämmer väl för Lilla Jordberga.⁴⁸

Vad gäller längden på innehaven kan man konstatera att den snöbollseffekt som diskuteras av bland annat Rosén även förekommer i den här undersökningen.⁴⁹ Ett avbrott, det vill säga

⁴⁴ Rosén 1994, s.160.

⁴⁵ Holmlund 2007, s.193.

⁴⁶ Paping & Karel 2011, s.55.

⁴⁷ Dribe & Olsson 2004, s.22.

⁴⁸ Paping & Karel 2011, s.56 och 59.

⁴⁹ Rosén 1994, s.204.

främst byten utom familjen, ger upphov till en instabil situation där fler avbrott ofta kommer inom kort tid innan läget stabiliseras. Man kan exempelvis se detta på Lilla Jordberga nr 8, 9 och 10 som alla inom en period på ca 25 år genomgår tre byten var i ganska rask takt. Givetvis beror längden på innehaven på en mängd faktorer, så som genomsnittlig brukarlivslängd och strategier kring generationsväxlingar. Lilla Beddinge nr 23 är ju ett intressant exempel som bara byter ägare tre gånger under hela undersökningen, varav de två överlåtelseerna på 1800-talet båda är arv. Båda dessa arv varar ett modernt arbetsliv var – 40 respektive 45 år och första bytet utom familjen sker efter år 1900. Dessa innehav är ganska imponerande i sin längd om man tar hänsyn till att medellivslängden i Sverige runt år 1860 endast var strax över 40 år.⁵⁰ En generell regel för de överlåtelse som ingår i den här undersökningen verkar vara att ca 20 år agerar som en brytpunkt, klarar den nye ägaren av att sitta så länge sitter han antingen kvar väsentligt mycket längre därefter själv och/eller så sker nästa byte stabilt inom familjen. Man kan exempelvis titta på Lilla Jordberga nr 8 igen, bland annat utifrån Dacklings påpekan att kontinuitet kan förekomma både före och efter ett avbrott.⁵¹ Efter det tredje bytet utom familjen sitter den brukaren, Jeppa Mårtensson, kvar i nästan 30 år och lämnar sedan över till en styvson som själv sitter i 39 år därefter.

Resultaten ifrån Lilla Beddinge och Lilla Jordberga strider intressant nog ganska kraftigt mot Roséns, som argumenterar för att frälseåbornas innehav ofta var både stabilare och längre än andra bönders.⁵² Även Perlestam avskriver i princip jordnaturer som förklaringsfaktor avseende korta innehav utan föredrar ekonomi, kön och samhällseliga krav såsom inskrivning till militärtjänst under det oroliga 1700-talet.⁵³ Dackling noterar i sin undersökning att släktkontinuitet verkade öka över tid, enheter förvärvade under 1800-talets andra hälft stannade ofta kvar inom släkten länge under 1900-talet.⁵⁴ Detta går tyvärr inte att verifiera utifrån den här undersökningens period, men de många brott som sker mot slutet av perioden sätts delvis i ett nytt ljus.

Exemplet Anders Andersson

En av de som satt på två hemman i Lilla Beddinge, Anders Andersson på nr 19 och 7, kan

⁵⁰ Anders Ahlbom, Sven Drefahl & Hans Lundström, "Den åldrande befolkningen", *Läkartidningen*. Vol. 107, nr 48 2010, s. 3048.

⁵¹ Dackling 2013 s.109.

⁵² Rosén 1994 s.132-133.

⁵³ Perlestam 1998 s.146-147.

⁵⁴ Dackling 2013 s.123.

användas som ett exempel på hur komplext livet inom byn kunde vara och hur detta återspeglas i överlåtelseerna. Det börjar egentligen med Hans Jönsson och Elna Nilsson på nr 34. När Hans dör 1830 tar hans änka Elna över nr 34. Detta gör hon tillsammans med sin svärson Anders Nilsson och sin dotter Ingar Pehrsson, styvdotter till Hans Jönsson som gift sig med Elna efter att hennes första make avlidit. Elna Nilsson står alltså kvar som primär ägare på nr 34 efter sin andra makes död och dotterns familj finns med som ett sekundärt hushåll fram till Anders Nilssons död 1842. Därefter bor de båda änkorna kvar som ett hushåll med Ingars och Anders barn fram till 1849, då Elna Nilsson själv avlider. Ingars äldste son Nils Andersson tar då över nr 34 efter sin mormor medan Ingar gifter om sig med en av gårdens drängar, Anders Andersson, och flyttar till granngården nr 19. Ingar är vid det laget 48 år gammal, 15 år äldre än sin nya make och de får inga barn tillsammans. Ingar dör 1865 och 1867 flyttar Anders Andersson till nr 7 och gifter om sig. Istället är det Ingars dotter Elna Andersdotter som tar över på nr 19 och gifter sig med Jöns Jeppsson som flyttar in och blir primär ägare där.⁵⁵

Anders Anderssons resa genom tre hemman i byn visar prov på hur medvetet och strategiskt överlåtelseerna kunde genomföras och påvisar tydligt en familjestrategisk dimension som Anders Andersson på ett vis blir ”offer” för. Här behöver man ha distinktionen mellan innehav och disposition som Sjöberg och Ågren diskuterar i åtanke. Trots sin till synes starkare ställning som man och make blir Anders Andersson två gånger förbigången vid arvsskiften, först till fördel för sin styvson som ärver sin mormor och sedan sin styvdotter och hennes nye make som ärver hennes mor. Elna Nilssons och Ingar Pehrssons arv visar på hur en ingift drängs intressen får stå tillbaka för den egna blodslinjens nytta, eftersom han antagligen endast disponerat marken till att börja med. Genom sitt arv efter sina makar är det först Elna Nilsson som sitter på jordinnehaven och sedan Ingar Pehrsson genom arvet efter sin mor. Anders Andersson får som Ingars make disponera marken men vid hennes död har han ingen rätt till den och nr 19 går vidare till hennes dotter Elna. Mellan Ingars död 1865 och dottern Elnas gifte med Jöns Jeppsson 1867 verkar huset befinna sig i en övergångsperiod och det är mycket möjligt att ägarskapet dröjer kvar hos Ingars sterbhus. Anders Andersson flyttar ut först när Elnas nye make flyttar in. Att arvet skiftas först när Elna gifter sig kan ha många orsaker som tyvärr är svåra att tyda utifrån materialet. Kanske hade hon ingen möjlighet att omedelbart köpa ut sina syskon, kanske ville hon gifta sig först för att ha bättre möjlighet att sköta gården med tillskottet av arbetskraft och stabilitet som ett hushåll hellre än

⁵⁵ Denna och liknande redogörelser bygger på uppgifter från husförhörslängderna.

en ensam föreståndare förmår. Eftersom omständigheterna är så oklara har jag valt att ändå gå på husförhörslängdernas linje och sätta Elnas make Jöns Jeppsson som primär ägare efter Anders Andersson, eftersom de båda står på den positionen i materialet. Sådana sterbhus-situationer var inte helt ovanliga vid den här tiden, bara på nr 19 förekommer det även en gång tidigare. När Lars Pålsson dör 1829 bor hans änka och två söner kvar, men ingen betecknas som ny ägare förrän Jöns Nilsson tar över 1832.

Man kan delvis se samma mönster med konservering och innehav på Lilla Beddinge nr 2. Jöns Nilsson som äger nr 2 1844-1853 tar fastigheten i besittning genom att konservera den tidigare ägaren Jöns Trulssons änka Boel Jakobsdotter. Jöns Nilsson och Boel Jakobsdotter flyttar sedan ut när Boel och Jöns Trulssons son Nils Jönsson tar över hemmanet 1853. Nils Jönsson är då 28 år gammal medan hans mor är 57 år och hennes nye make är 39 år och fortfarande i arbetsför ålder. Nils Jönssons arv efter sin far Jöns Trulsson trumfar hans mors och dennes nye makes besittning och gården kan fortsätta inom Jöns Trulssons familj fram till 1894 trots Jöns Nilssons gästspel. Av sex ägare på nr 2 1815-1915 är endast den sista utomstående.

Hemman nr 6 i Lilla Jordberga det enda som stannar inom samma familj genom hela undersökningsperioden i någon av byarna. När Pehr Pehrsson avlider 1831 konserveras hemmanet genom att Ola Jönsson gifter sig med dottern Malena och har hemmanet i sju år. Sedan tar Malenas bror Pehr över arvet efter deras far och hans son Lars ärver det efter honom 1878.

Omgifte och konservering

Omgifte och konservering som strategi återkommer ofta som diskussionspunkt i tidigare forskning, bland annat hos Paping och Karel eller Dribe och Lundh. När en man dör har änkan två handlingsalternativ, att gifta om sig eller inte. Båda situationer är intressanta att diskutera utifrån det strategiska begreppet eftersom aktörskapet är så koncentrerat till en person. Inom den här undersökningen sker konservering av änkan endast två gånger i Lilla Beddinge, aldrig i Lilla Jordberga. 1844 konserveras som redan nämnts änkan Boel Jakobsdotter på nr 2 av Jöns Nilsson när maken Jöns Trulsson dör. Att gifta om sig är ett aktivt val av Boel Jakobsdotter, hon har flera barn varav den äldste sonen Truls är ett år äldre än Jöns Nilsson som hon gifter sig med. Truls har dock redan flyttat ut och sonen som sedan tar över nr 2, Nils, är 18 år och inte många år ifrån att ha åldern inne för att starta ett eget

hushåll. Boel Jakobsdotter är alltså antingen inte villig eller känner inte att det är möjligt att sitta kvar som änka tills sönerna kan ta över. Kanske är hon orolig för sin situation efter att något av barnen tagit över och hennes innehav är förverkat.

Den andra konserveringen är något av ett gränsfall då det tar 16 månader innan omgifte, men baserat på händelser före och efter har jag valt att placera det som konservering av änkan likväl. Hanna Swensdotter på nr 7 blir änka efter Jöns Nilsson 7 oktober 1865. Anders Andersson som vi känner igen från nr 19 hade blivit änkling efter Ingar Pehrsdotter 27 augusti 1865, alltså ca 1,5 månad tidigare. 1867, när Ingars dotter Elna och hennes nye make Jöns tar över nr 19, flyttar Anders Andersson in till Hanna Swensdotter istället, då han förlorat dispositionsrätten där. På nr 7 är det Hanna Swensdotter som sitter på både innehav och disposition, varav Anders Andersson tar över dispositionsrätten när de gifter sig. Man skulle alltså kunna diskutera vem som konserverar vem. Hanna Swensdotter är 51 år gammal och sitter på alla resurser när hon äktar Anders Andersson, som är lika gammal men i en antagligen ganska svår sits. När Anders dör 1873, alltså bara 8 år efter deras giftermål, faller Hanna istället in i den andra kategorin, potentiella omgiften. Hon väljer att inte gifta sig en tredje gång och förblir änka. Hon bor kvar på nr 7 till sin död 1891, antagligen på något slags undantag då Lars Andersson tar över som primär ägare 1878.

Liksom Hanna Swensdotter väljer tre kvinnor till att inte gifta om sig när de blivit änkor. Elna Nilsson på nr 34 blir änka 1830 efter sin andra make Hans Jönsson. Hon väljer då som sagt att inte gifta om sig utan bildar hushåll med sin dotter Ingar, som ju också är änka, och dennes barn. Elna Nilsson har antagligen framtiden ganska utstakad när hon väljer att inte gifta om sig och som vi sett tar hennes barnbarn över hemmanet när hon avlider. Bengta Jönsdotter på nr 2 tänker antagligen i samma banor när hon blir änka 1866, även om hennes situation är ganska annorlunda från Elnas. Bengta blir änka endast 29 år gammal, när hennes och makens ende son bara är fyra år gammal. Trots det sitter hon kvar som änka och primär ägare i 20 år tills sonen gifter sig och tar över 1886. Bengta Jönsdotter väljer alltså synnerligen aktivt att inte gifta om sig. Den fjärde änkan, Kjersti Jeppsdotter på nr 29 väljer även hon aktivt bort omgifte. Kjersti blir änka 1833, 54 år gammal. Båda döttrarna flyttar hemifrån de efterföljande åren (dock flyttar en sedan tillbaka) och liksom Hanna Swensdotter sitter hon kvar på hemmanet till sin död 1865.

Det går att konstatera att de potentiella omgiftena var fler än de som faktiskt blev av, fyra mot två. Dock hade som sagt den ena änkan som inte gifte om sig redan varit gift två gånger och en faller in i båda kategorierna. Inte heller över tid går det att uttyda några tydliga mönster, de

omgiften som blir av sker 1843 och 1867, de som inte blir av 1830, 1833, 1866 och 1873. Andra har här kommit fram till tydligare resultat, Dribe och Lundh konstaterar till exempel att omgiftena stadigt minskar i deras undersökning.⁵⁶

Arv och pensioner

De överlåtelser som betecknats som arv innefattar som sagt alla överföringar från äldre generation till yngre oavsett var i livscykelns bytet sker, efter Holmlunds systematik. Detta gör att arv både gäller vid dödsfall och pension samt vid vissa tillfällen flytt. Överlåtelse via arv sker 12 gånger i Lilla Beddinge (inkluderar inte arv till änkor som diskuteras ovan) och åtta gånger i Lilla Jordberga.

Av de 12 arven i Lilla Beddinge beror fem på dödsfall, tre på pension och resterande fyra på olika kombinationer. Vid samtliga tre pensioner rör det en änklings som lämnar över till en svärson eller styvson, exempelvis Hans Trulsson som 1875 lämnar över huset till sin styvson Christer Olsson. Hans är då 66 år gammal, styvsonen är 36 år och båda två är skomakare. Hans bor kvar i huset med styvsonen och dennes maka till sin död.

De arv som beror på kombinationer utgör mycket olika situationer. Lilla Beddinge nr 2 har redan diskuterats, sonen som ärver sin far trots att hans mor som blev änka gift om sig. Modern och den nye maken flyttar då som sagt ut. Även senare på nr 2 sker en kombination, denna gång dödsfall och pension. Sonen ärver 1886 sin far som dog redan 1866, hans moder som varit änka under dessa 20 år låter sonen ta över då han gifter sig men hon bor kvar och flyttar sedan med när de säljer. På nr 29 uppstår en ganska sorglig situation. Änkan Kjersti hade tagit över efter sin make som avled 1833. År 1865 står hon kvar som primär ägare när hon själv, en dotter som flyttat tillbaka, dotterns make och två av deras fyra hemmaboende barn alla avlider inom två månader. Det äldsta barnbarnet Christer ärver då Kjersti och flyttar tillbaka in i huset, antagligen för att ta hand om syskonen Boel och Lisa på 16 och 11 år. Detta är samma Christer som sedan ärver Hans Trulsson på nr 41 (på nr 41 står han som oäkta styvson, så släktskapen är aningen otydliga) och när Christer flyttar till Hans Trulsson och tar över där ärver istället systemen Boel och hennes make Nils Nilsson nr 29. Den sista kombinationen är på nr 34, sonen Per Nilsson ärver hemmanet 1879 när föräldrarna flyttar därifrån till nr 24 och 32 i Lilla Beddinge. Det är ju inget dödsfall, men fadern Nils Andersson är endast 51 år när flytten görs så om det är pension är även det något oklart. Föräldrarna

⁵⁶ Dribe & Lundh 2005, s.176-177.

flyttar tillbaka redan 1880 och stannar i ett år som arrendatorer hos sonen innan de flyttar igen, denna gång till Skurup. Fadern avlider antagligen i Skurup, modern Karna Jeppsdotter är åter skriven hos sonen Per från 1890 men då som änka.

Av de åtta arven i Lilla Jordberga beror fem på pension, två på dödsfall och ett på flytt i kombination med pension. Pensionsfallen rör i fyra fall söner som tar över brukandet, på nr 2, 3 och 5 bor föräldrarna kvar och på nr 6 bor änklungen Per Persson kvar. På nr 10 sitter även där föräldrarna kvar men det är svärsonen Hans Svensson gift med fosterdottern Karna som tar över. Vid de två dödsfallen är det på nr 5 fadern som dör, sonen tar över och modern bor kvar. På nr 6 avlider Ola Jönsson 1838 och då tar Pehr Pehrsson, son till åbon innan Ola Jönsson, över. Ola Jönsson tog över när Pehr Pehrssons fader avled och änkan Anna Påhlsdotter som har fått bo kvar på undantag under Ola Jönsson fortsätter bo kvar även när sonen Pehr Pehrsson flyttar tillbaka. Den kombinerade situationen pension och flytt rör överlåtelsen på nr 8 1864. Åbon Jeppa Mårtensson flyttar och styvsonen Nils tar över, men Jeppa är vid det laget 69 år gammal och att han skulle flytta för att ta över bruket på ett annat hemman verkar osannolikt.

Den enda kvinna som ärver mark i sin egen rätt är Kersti Hansson som ärver Lilla Beddinge nr 41 vid sin fars död 1896. Endast två kvinnor går i pension i undersökningen. Bengta Jönsdotter på Lilla Beddinge nr 2, som efter 20 år som änka och disponent lämnar över till sin son vid 49 års ålder. Hanna Swensdotter på nr 7 går efter andra makens död på undantag och bor kvar i huset när den nye primära ägaren Lars Andersson tar över 1878.

Bland männen som går i pension är det totala åldersspannet 51-69 år och bland söner som ärver är åldersspannet 22-38 år. Man kan se en liten skillnad byarna emellan. I Lilla Beddinge är åldersspannet vid pension 51-66 och för söner som tar över 27-38 år medan i Lilla Jordberga är samma spann 51-69 respektive 22-32 år. Åldern på de som går i pension är alltså ungefär samma, men för de som tar över ligger de i Lilla Jordberga inom ett tioårsspann 5-6 år före samma spann i Lilla Beddinge. Bönderna i Lilla Beddinge fick barn tidigare och satt kvar längre, de i Lilla Jordberga fick barn senare och fick inte sitta så länge om där fanns en son som kunde ta över. Detta visar på hur åbornas handlingsmöjligheter var mer begränsade än de självägande. De självägande bönderna i Lilla Beddinge bestämde själv när det var dags för pension och vem som skulle ta över när det väl var dags. Åborna i Lilla Jordberga hade andra krav på sig att producera effektivt och fanns det söner som kunde och fick ta över föredrog antagligen godset det. I fyra av sex fall är det de egna söner som tar över, bara en gång var är det styvson respektive svärson.

Siffrorna för ålder vid överlämningen stämmer ganska väl överens med Dribe och Lundh, vars medelålder för föregångare var 58,3 år och mottagare 29,3 år.⁵⁷ De går samtidigt ett steg längre och konstaterar att mottagaråldern stämmer väl med åldern för giftermål och betonar därför det inneboende familjestrategiska draget som tidigare och planerade överlåtelser har. En resursstark ny generation främjar familjebildning och kontinuitet. Lundh och Olsson är inne på samma spår när de sammanfattar de personliga- och familjestrategiska fördelarna med arv genom pensionering hellre än vid dödsfall. För självägande bönder förde pension med sig stabilitet utan fortsatt tung arbetsbörda vid hög ålder, de mer resursstarka barnens möjlighet till familjebildning samt en mer systematisk och planerad överlåtelse där föräldrarna hade mer kontroll över utgången.⁵⁸ För åborna gällde även de första delarna, föräldrarna kunde gå i pension och barnen fick tillgång till resurser. Dock saknades som redan diskuterats *medlen*, åborna hade inte alls samma möjlighet att kontrollera utgången som de självägande bönderna.⁵⁹ Vikten att barnen blir resursstarka för att kunna gifta sig och bilda egna familjer kopplar Holmlund inte bara till släktens omedelbara fortsättning utan som led i längre släktkontinuiteter.⁶⁰ På de enheter Holmlund tittat närmre på är väl planerade giftermål där de ingifta parterna bidrar med egna resurser oerhört viktiga ur en familjestrategisk utgångspunkt. Över tid verkar det som att pensionerna blev ovanligare i Lilla Beddinge och Lilla Jordberga. Undersökningsperiodens första halva 1815-1865 går sju män i pension, 1865-1915 går endast fyra män i pension. Även detta styrker Dribe och Lundh som ser samma utveckling under 1800-talet i sin undersökning.⁶¹

Även arven vid dödsfall illustrerar att bönderna i Lilla Beddinge hade något fler handlingsalternativ än de i Lilla Jordberga. Av de fem dödsfallen i Lilla Beddinge är det två gånger svärsonen och dottern som ärver den gamle ägaren, en gång dottern som ärver sin far och två gånger dottersonen som ärver sin mormor. När Hans Svensson på nr 23 avlider och svärsonen Pehr Jeppsson gift med Hans dotter Mereda ärver gör de det trots att Hans har både söner och andra döttrar som är äldre än Mereda. Detta gäller som sagt bara arven vid dödsfall där generationsväxling sker, fyra gånger i Lilla Beddinge ärver som diskuterats änkan. I Lilla Jordberga sker arv vid dödsfall två gånger, en gång ärver sonen sin far och en gång ärver som redan diskuterats sonen till den tidigare åbon när den sittande åbon dör till synes barnlös.

⁵⁷ Dribe & Lundh 2005, s.177.

⁵⁸ Lundh & Olsson 2002, s.379.

⁵⁹ Lundh & Olsson 2002, s.382.

⁶⁰ Holmlund 2007, s.193.

⁶¹ Dribe & Lundh 2005, s.175.

3 Sammanfattning och slutsatser

I det här arbetet har överlåtelse i två byar, Lilla Beddinge och Lilla Jordberga i Trelleborgs kommun, undersökts. Undersökningen har utgått ifrån huvudsakligen husförhörslängder som material och överlåtelse har sammanställts utifrån typ av överlåtelse; arv, konservering eller byte utom familjen. Dessa sammanställningar har därefter diskuterats med hjälp av tidigare forskning, utifrån det analytiska begreppet familjestrategi samt utifrån skillnaden i jordnaturer byarna emellan.

Ett av den här undersökningens mål har varit att föra samman ett ganska varierat forskningsläge. Tidigare arbeten som rört både överlåtelse ur en mer generell synvinkel så som Rosén, Perlestam samt Paping och Karel har förts samman med familjestrategiska arbeten av Holmlund och Dackling samt arbeten kring jordnaturer av Dribe, Lundh och Olsson. Undersökningens resultat har ibland bekräftat och ibland bestridit tidigare slutsatser, vilket bäddat för en intressant diskussion. På ett övergripligt plan kan man konstatera att resultaten varit mer överensstämmande med Holmlund, Dackling och de mer ekonomiskt inriktade uppsatserna. Detta kan givetvis bero på att dessa ligger närmare den aktuella undersökningen i antingen tid eller geografisk placering inom Sverige och förhållandena därmed är mer likartade. Likheterna med Paping och Karel (som inte rör Sverige och ligger tidigare i sin valda period) bekräftar fördelarna med att jämföra enheter som skiljer sig på vissa väsentliga områden, så som paren Groningen/Drenthe och Lilla Beddinge/Lilla Jordberga. Detta för att givetvis kunna dra slutsatser både kring de likheter och skillnader som framträder, men också för att hitta mönster som lättare framträder just vid jämförelser utanför allt för homogena enheter.

De frågeställningar som undersökningen velat besvara har varit tre stycken:

- Hur såg överlåtelse ut i byarna?
- Vilka mönster kan utrönas och tolkas utifrån familjestrategier som analytiskt ramverk?
- Vilka skillnader kan utrönas byarna emellan utifrån faktorerna jordnatur och ägarförhållande?

Som svar på den första frågan hänvisas i första hand till tabellerna i avsnitt 2. Kort kan konstateras dock att Lilla Beddinge framförallt hade en mycket högre andel överlåtelse inom familjen än vad Lilla Jordberga hade. Detta är ett konkret och mycket intressant resultat som går att koppla till svaren på de andra två frågeställningarna.

De mönster som kan utrönas i byarna utifrån familjestrategi är generellt att *målen* och *principerna* är likartade i båda byarna, men *medlen* är vad som skiljer de åt. I Lilla Beddinge, där man hade möjlighet att bestämma själv och agera utifrån egna strategier är andelen överlåtelse inom familjen som redan sagts mycket större än i Lilla Jordberga. Detta bör inte tolkas som en avsaknad av strategiska ambitioner hos åborna i Lilla Jordberga med målet att behålla hemmanet inom släkten utan snarare som en oförmögenhet att fullfölja dessa, kopplat till den tredje frågeställningen.

Den absolut största skillnaden mellan byarna är att de i Lilla Beddinge är självägande bönder medan Lilla Jordberga består av åbor sittandes på jord under Jordberga gods. Åborna saknar möjlighet att självständigt bestämma över markens brukande efter att de själva inte längre disponerar den. Som vi kan se av exempelvis den ganska höga andelen pensioner inom arvsöverlåtelse så var åborna fria att planera och utföra delvis som de ville, men sista ordet låg hela tiden hos godset. Bönderna i Lilla Beddinge kunde hantera sina enheter som de själva ville. Detta reflekteras i den större andelen överlåtelse inom familjen som exempelvis även innefattar kvinnliga innehavare, vilket inte alls existerar i de undersökta enheterna i Lilla Jordberga.

Sammantaget kan slutsatsen dras att överlåtelse som ingår i undersökningen stämmer väl överens med de övergripande mönstren för tiden utifrån andra undersökningar. De skillnader som existerar mellan byarna kan definitivt härledas till skillnaderna i jordnatur och ägandeskap.

Utifrån dessa slutsatser skulle det vara mycket intressant att undersöka om samma slutsatser kan dras genom liknande undersökningar på andra platser i Skåne och Sverige för att testa generaliseringspotentialen. Även att testa slutsatserna på andra yrkeskategorier, exempelvis de fiskare i Lilla Beddinge fiskeläge vars fastigheter ägdes av godset mycket längre än jordbruksfastigheterna, hade varit ett intressant test för generaliseringen. Det skulle också kunna vara fruktbart att jämföra dessa slutsatser vidare med andra länder som haft liknande (om än inte helt överensstämmande) förhållanden, exempelvis Storbritannien. Även att utöka undersökningsperioden och se vad som händer med dessa mönster senare under 1900-talet i samma och andra områden hade kunnat ge intressanta resultat.

Bilaga 1

Tabell 5 - Lilla Beddinge

Nr	Hemmanstyp 1754 (karta)	Hemmanstyp 1835 (husförhörslängd)	Mantalslängd 1815	Mantalslängd 1890	Mantalslängd 1915
1	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
2	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Kronojord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
3	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
4	Kronohemman	Kronoskattefördelshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
5	Frälsehemman	Frälsehemman	Skattejord, arrendator	Frälsejord, självägande	Självägande
6	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, ägare/arrendator	Skatte, självägande	Självägande
7	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, ägare/arrendator	Skatte, självägande	Självägande
8	Frälsehemman	Frälsehemman	Skattejord, självägande (frälse)	Frälse, självägande	Självägande
9	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande (frälse)	Skatte, självägande	Självägande
10	Kronohemman	-	Kronojord, annexåbo	Krono, arrendator	Arrendator
11	Kronohemman	Kronoskattefördelshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
12	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
13	Frälsehemman	Frälsehemman	Skattejord, åbo under Jordberga	Frälse, självägande	Självägande
14	Kronohemman	-	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
15	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
16	Kronohemman	Kronoskattehästhemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
17	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
18	Kronohemman	Kronoskattefördelshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
19	Frälsehemman	Frälsehemman	Skattejord, självägande (frälse)	Frälse, självägande	Självägande
20	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
21	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
22	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
23	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
24	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Kronojord, trumpetarboställe	Under nr 32	Självägande

25	Frälsehemman	Frälsehemman	Frälsejord, åbo under Jordberga	Frälse, självägande	Självägande
26	Kronohemman	Kronoskattehästhemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
27	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
28	Frälsegatehus	Frälsegatehus	Gatehus under Jordberga	Gatehus, självägande	Självägande
29	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
30	Kronohemman	Kyrkohemman	Skattejord, kyrkoåbo	Krono, självägande	Självägande
31	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
32	Kronohemman	Trumpetarboställe	Kronojord, trumpetarboställe	Krono, självägande	Självägande
33	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord under nr 10	Skatte, självägande	Självägande
34	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
35	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord, självägande	Skatte, självägande	Självägande
36	Kronohemman	Kronorusthållshemman	Skattejord under Hackemölla (Källstorp)	Skatte, självägande	Självägande
37	Frälsegatehus	Frälsegatehus	Gatehus, brukas under Jordberga av nr 43 & 28	Gatehus, självägande	Självägande
38	Frälsehemman	Frälsehemman	Frälsejord, åbo under Jordberga	Skatte, självägande	Självägande
39	Frälsegatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
40	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
41	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
42	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
43	Ödetomt/Gatehus	Frälsegatehus	Gatehus under Jordberga	Gatehus, självägande	Självägande
44	Kronogatehus	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
45	-	Mensalhemman	Kronojord, mensalåbo	Krono, självägande	Självägande
46	-	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
47	-	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
48	-	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
49	-	-	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande
50	-	Kronogatehus	Gatehus	Gatehus, självägande	Självägande

Bilaga 2

Tabell 6 - Lilla Jordberga

Nr	Hemmanstyp 1766 (karta)	Jordberga säteri ägobeskrivning 1875	Mantalslängd 1815	Mantalslängd 1890	Mantalslängd 1915
1	Frälsehemman	Frälsehemman	Insocknes frälsehemman, åbo under Jordberga	Frälsejord, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
2	Frälsehemman	Frälsehemman	Insocknes frälsehemman, åbo under Jordberga	Frälsejord, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
3	Frälsehemman	Frälsehemman	Insocknes frälsehemman, åbo under Jordberga	Frälsejord, under Jordberga säteri	Arrendator
4	Frälsehemman	Frälsehemman	Insocknes frälsehemman, åbo under Jordberga	Frälsejord, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
5	Frälsehemman	Frälsehemman	Insocknes frälsehemman, åbo under Jordberga	Frälsejord, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
6	Frälsehemman	Frälsehemman	Insocknes frälsehemman, åbo under Jordberga	Frälsejord, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
7	Frälsegatehus	Frälsegatehus	Gatehus under Jordberga	Gatehus, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
8	Frälsegatehus	Frälsegatehus	Gatehus under Jordberga	Gatehus, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
9	Frälsegatehus	Frälsegatehus	Gatehus under Jordberga	Gatehus, under Jordberga säteri	Under Jordberga säteri
10	Frälsehemman	Frälsegatehus	Gatehus under Jordberga	Gatehus, under nr 4	Under Jordberga säteri
11	-	Frälsegatehus	-	-	-
12	-	Frälsegatehus	-	-	-
13	-	Frälsegatehus	-	-	-
14	-	Frälsegatehus	-	-	-
15	-	Frälsegatehus	-	-	-
16	-	Frälsegatehus	-	-	-
17	-	Frälsegatehus	-	-	-

Bild- och tabellförteckning

Bild: Lilla Beddinge nr 19 Grönahill	Titelsida
Karta: Byarna och godset	s.5
Bild 1: Pehr Frennasson i husförhörslängden	s.18
Bild 2: Pehr Frennasson i mantalslängden	s.18
Tabell 1: Sammanställning Lilla Beddinge	s.21
Tabell 2: Sammanställning Lilla Jordberga	s.23
Tabell 3: Samtliga överlåtelser efter jordnatur	s.25
Tabell 4: Samtliga överlåtelser efter tid	s.27
Tabell 5: Lilla Beddinge by i sin helhet	Bilaga 1
Tabell 6: Lilla Jordberga by i sin helhet	Bilaga 2

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Lantmäteriet

Karta över Lilla Beddinge bys enskiftesdelning verkställd 1805, 1806 och 1807 (L123-2:3)

Karta över alla ägor till Lilla Jordberga by enskiftesdelning 1818 (L118-5:2)

Karta över gatumarken och hustomterna uti Lilla Beddinge kyrkby 1754 (L123-2:2)

Geometrisk karta över Lilla Jordberga by 1767 (L118-5:1)

Riksarkivet

Vemmenhögs härad, Lilla Beddinge socken Mantalslängd 1815, 1890, 1915

Vemmenhögs härad, Källstorps socken Mantalslängd 1815, 1890, 1915

Landsarkivet

Källstorps kyrkoarkiv

Husförhörslängd 1813-1820	SE/LLA/13231/A I/1
Husförhörslängd 1820-1824	SE/LLA/13231/A I/2
Husförhörslängd 1824-1827	SE/LLA/13231/A I/3
Husförhörslängd 1827-1835	SE/LLA/13231/A I/4
Husförhörslängd 1835-1839	SE/LLA/13231/A I/5
Husförhörslängd 1840-1848	SE/LLA/13231/A I/6
Husförhörslängd 1848-1857	SE/LLA/13231/A I/7
Husförhörslängd 1857-1865	SE/LLA/13231/A I/8
Husförhörslängd 1865-1877	SE/LLA/13231/A I/9
Husförhörslängd 1877-1890	SE/LLA/13231/A I/10
Husförhörslängd 1891-1899	SE/LLA/13231/A I/11
Församlingsbok 1900-1910	SE/LLA/13231/A II/1
Församlingsbok 1910-1921	SE/LLA/13231/A II/2

Lilla Beddinge kyrkoarkiv

Husförhörslängd 1824-1827	SE/LLA/13243/A I/1
---------------------------	--------------------

Husförhörslängd 1827-1835	SE/LLA/13243/A I/2
Husförhörslängd 1835-1839	SE/LLA/13243/A I/3
Husförhörslängd 1840-1848	SE/LLA/13243/A I/4
Husförhörslängd 1848-1857	SE/LLA/13243/A I/5
Husförhörslängd 1857-1865	SE/LLA/13243/A I/6
Husförhörslängd 1865-1877	SE/LLA/13243/A I/7
Husförhörslängd 1877-1890	SE/LLA/13243/A I/8
Husförhörslängd 1891-1899	SE/LLA/13243/A I/9
Församlingsbok 1900-1910	SE/LLA/13243/A II/1
Församlingsbok 1910-1921	SE/LLA/13243/A II/2

Jordberga godsarkiv

Arrendekontrakt och syneprotokoll	SE/LLA/30193:C-2
Lantmäterihandlingar	SE/LLA/30193:G1-1

Litteratur

Ahlbom, Anders, Drefahl, Sven & Lundström, Hans, ”Den åldrande befolkningen”, *Läkartidningen*. Vol. 107, nr 48 2010.

Dackling, Martin, *Istället för äktenskap. Att driva jordbruk tillsammans med syskon i 1900-talets Sverige*. Nordic Academic Press: Lund 2018.

Dackling, Martin, *Släktgårdens uppkomst. Jord och marknad i Skaraborg 1845-1945*. Historiska institutionen: Göteborg 2013.

Dribe, Martin & Lundh, Christer, ”Retirement as a strategy for land transmission: a micro-study of pre-industrial rural Sweden”: *Continuity and Change* 2005.

Dribe, Martin & Olsson, Mats, ”Spelade äganderätten någon roll? Om friköp av frälsejord i Skåne under 1800-talet ”. 2004.

Gadd, Carl-Johan, *Det svenska jordbrukets historia. 3. Den agrara revolutionen: 1700-1870*. Natur och kultur/LT: Stockholm 2000.

Holmlund, Sofia, *Jorden vi ärvde. Arvsöverlåtelser och familjestrategier på den uppländska landsbygden 1810-1930*. Historiska institutionen: Stockholm 2007.

Liljewall, Britt, *Bondevardag och samhällsförändring: studier i och kring västsvenska bondedagböcker från 1800-talet*. Historiska institutionen: Göteborg 1995.

Lundh, Christer & Olsson, Mats, "The institution of retirement on Scanian estates in the nineteenth century": *Continuity & Change* 2002.

Morell, Mats, *Det svenska jordbrukets historia. 4. Jordbruket i industrisamhället: 1870-1945*. Natur och kultur/LT: Stockholm 2001.

Paping, Richard & Karel, Erwin, "The rural succession myth. Occupational careers and household formation of peasants' and farmers' offspring around 1800": *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 2011.

Perlestam, Magnus, *Den rotfaste bonden – myt eller verklighet? Brukaransvar i Ramkvilla socken 1620-1820*. Lund 1998.

Rosén, Ulla, *Himlajord och handelsvara. Ägobyten av egendom i Kumla socken 1780-1880*. Lund University Press: Lund 1994.

Sjögren, Maria & Ågren, Maria, "Egendom, kön och förändring" i Ågren, Maria (red.), *Hans och hennes. Genus och egendom i Sverige från vikingatid till nutid*. Historiska institutionen: Uppsala 2003.

Internetkällor

Lantmäteriet, Begreppsordlista. <https://www.lantmateriet.se/globalassets/begreppsordlista-till-del-1/begreppsordlista-ny.pdf>

Nationalencyklopedin, förenings- och säkerhetsakten. <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/f%C3%B6renings-och-s%C3%A4kerhetsakten>

Nationalencyklopedin, åborätt.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/%C3%A5bor%C3%A4tt>

Riksarkivet, Jordberga godsarkiv.

<https://sok.riksarkivet.se/amnesomrade?postid=Arkis+6a5a9135-87a6-4869-8858-406ea538167e&infosida=amnesomrade-allmant-och-blandat&flik=1&ct=150&inc=3&exp=y&vol=n%2cn&s=Balder>